

Voorwoord

Geachte medewerkers en belangstellenden,

Voor U liggen de resultaten van broedseizoen 1990. Elke provinciale coördinator heeft een overzicht gemaakt van hetgeen er het afgelopen jaar door U is geïnventariseerd en geringd. In de verschillende referentie- en aandachtsgebieden* en daarbuiten werden heel wat nuttige waarnemingen gedaan, zowel wat geslaagde broedgevallen als het signaleren van onregelmatigheden betreft. Geringd werd er alleen in de referentie- en aandachtsgebieden. Dit jaar kwamen we op een totaal van 1201 geringde roofvogels, te weten 180 Haviken, 312 Buizerds, 256 Sperwers, 415 Torenvalken, 9 Boomvalken, 4 Wespddieven, 22 Bruine Kiekendieven en 3 Grauwe Kiekendieven.

Wat de vervolging aangaat is er over het algemeen weinig reden tot optimisme. Van de roofvogels die in 1990 dood in ons onderzoeksgebied werden aangetroffen en opgestuurd naar het CDI, bleek 67% (n=24) om het leven te zijn gekomen door onwettig menselijk handelen. In 1989 bedroeg dit slechts 31% (n=29). Dit betekent een forse stijging in vergelijking met 1989.

In juni 1990 is er een rapport gepubliceerd door Theo Smit, voormalig medewerker van het CDI. Hieruit blijkt dat afschot en vergiftiging van alle vogelsoorten in heel Nederland van 1985 tot 1989 sterk is afgenomen, met uitzondering van roofvogels. Na een piek in 1985 bleef het aantal vergiftigde en geschoten roofvogels van 1986 tot en met 1988 constant; 1989 en 1990 vertoonden eenzelfde beeld (mond. mededeling T. Smit).

In 1990 bleef in delen van boswachterij Gieten en Midden Drenthe het aantal succesvolle broedgevallen van Havik en Buizerd beneden het gemiddelde. De leeftijdsopbouw van de oudervogels was hier afwijkend; een onevenredig hoog percentage van de broedpopulatie bleek onvolwassen, hetgeen duidt op een onnatuurlijk hoge sterfte. In Friesland deden zich eveneens op enkele plaatsen (omgeving Beetsterzwaag, en Twijzel) onregelmatigheden voor. Een probleem wordt in deze provincie gevormd door het uithalen van nesten, dat hier, veel meer dan in de rest van het land, voorkomt. Vanuit Groningen werden geen onregelmatigheden gemeld. Voor de Achterhoek en Overijssel zijn hierover geen gegevens bekend.

Zoals U weet is door de jachtcombinatie Veenhuizen Zuid een gerechtelijke procedure aangespannen tegen de WRNON omdat wij in een brief aan de Dienst der Domeinen te nadrukkelijk met onze beschuldigende vinger in de richting van de jachtcombinaties Veenhuizen Zuid en Noord hebben gewezen. Door de rechter zijn beide partijen "over en weer gedeeltelijk in het gelijk en gedeeltelijk in het ongelijk" gesteld. Wij werden veroordeeld tot een rectificatiebrief, in afgezwakte vorm, dus aanzienlijk minder scherp gesteld dan door de tegenpartij was geëist. In het vonnis werd door de rechter eveneens gesteld dat het de WRNON vrijstaat om bij de betreffende instanties (Domeinen) te bepleiten dat, en waarom, het jachtrecht niet opnieuw aan de jachtcombinaties Veenhuizen Zuid en Noord zou moeten worden verhuurd. Onze rectificatiebrief hebben we vergezeld doen gaan van een dergelijk hernieuwd verzoek, alleen wat tactischer geformuleerd. Aldoende leert men! Vogelbescherming was zo goed ons financieel ter zijde te staan en de advocaatskosten, die niet voor rekening kwamen van het Bureau voor Rechtshulp, op zich te nemen.

* voorheen onderzoeksgebied of probleemgebied geheten, maar vanwege verwarring bij de eerste en beladenheid bij de tweede term nu eens en voor altijd "aandachtsgebied" genoemd.

Er wordt wel eens gesuggereerd dat de WRNON een ongenueanceerde hetze voert tegen jagers, jachtopzichters of de jacht als hobby. Dit is bepaald niet het geval. Wij ageren uitsluitend tegen jagers die zich niet aan de Nederlandse Wet houden wat roofvogels betreft.

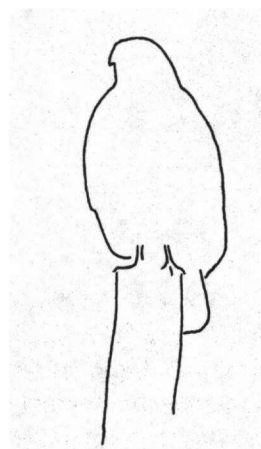
De laatste tijd worden er echter regelmatig negatieve uitlatingen over roofvogels (met name de Havik) gedaan door jagers en jachtopzichters; óók in De Nederlandse Jager en óók door officiële woordvoerders van de KNJV (zie knipselpagina). Regulering (lees: reducering) van de Havik wordt gezien als dé oplossing voor de achteruitgang van een aantal van onze inheemse zoogdieren en vogelsoorten.

Eind januari is er een gesprek geweest tussen het bestuur van de WRNON en enkele leden van de KNJV (waaronder de heer Elzinga, Regionaal Consulent KNJV) om enige wederzijdse grieven en frustraties uit te praten en waar mogelijk te komen tot een vorm van samenwerking. Het gesprek werd door beide partijen als positief ervaren en er zijn de volgende afspraken gemaakt:

1. Inventariseerders en ringers nemen aan het begin van de inventarisatieperiode contact op met de jachtopzichter/jachtcombinatie in hun gebied om kennis te maken.
2. Wanneer door de WRNON in een bepaald gebied onregelmatigheden worden geconstateerd (onnatuurlijke leeftijdsopbouw, hoog percentage mislukte nesten, vergiftigde of geschoten (roof)vogels), dan wordt de Heer Elzinga hiervan op de hoogte gesteld. Deze benadert de jachtcombinatie(s) in het betreffende gebied en brengt bevindingen en verontrusting van de WRNON over.
3. De WRNON zal desgewenst op een regionale avond van de KNJV een praatje houden over haar werk en ideeën ten aanzien van roofvogels. Tevens zal door de WRNON een artikel worden geschreven over dit onderwerp in de tijdschriften van de KNJV afdeling Drenthe en Friesland.
4. Mocht er in de toekomst bij de KNJV wrevel ontstaan door gedrag of uitlatingen van de roofvogelwerkgroep, of andersom, dan nemen wij daarover gelijk contact met elkaar op.
5. De heer Elzinga wordt, als regionaal consulent van de KNJV, ons aanspreekpunt.

Wij hebben tevens duidelijk naar voren gebracht dat de WRNON kunstmatige regulering van de roofvogelstand afwijst en te allen tijde fel zal bestrijden. Wij gaan er van uit dat roofvogels perfect in staat zijn zichzelf (op natuurlijke wijze) te reguleren, zonder daarbij het natuurlijk evenwicht van de overige bewoners van hun leefgebied negatief te beïnvloeden. Trouwens, alle roofvogels in Nederland zijn wettelijk beschermd; het verstoren en doden van deze dieren of het aanzetten daartoe is strafbaar!

Het bestuur heeft er echter alle vertrouwen in dat een goede samenwerking met de regionale KNJV zijn vruchten af zal werpen.

Groei aantal haviken kan zo niet doorgaan

Een onnatuurlijk grote havikenpopulatie zal, onvermijdelijk, ook zeldzame vogels bedreigen. 13,3% van de voedsellijst bestaat tenslotte uit „andere” prooidieren. Hoe meer haviken, hoe groter de ontmoetingskans met vogels als bv. de zwarte specht, koekoek, korhoen, ed.

Daarom is het misschien toch raadzaam om eens te overwegen om de havikenpopulatie op een of andere wijze verantwoord te reguleren, zoals gebeurt met elke populatie die een onnatuurlijke omvang dreigt aan te nemen. Voor het zover is moet echter eerst het enorme taboe overwonnen worden dat bestaat rond het spreken over roofdierregulatie in het algemeen en over roofvogelregulatie in het bijzonder.

Indien de maximale dichtheid bij voedselovervloed één paar per 400 ha is, zou men kunnen streven naar de optimale dichtheid. Volgens Brüll zou deze optimale dichtheid liggen bij één horst per 2.000 ha bos.

De Nederlandse Jager

nr. 9 1985

genoeg als er ook genoeg prooidieren zijn."

En de jagers? Wil een jager niet al die predators schieten die het op zijn schietwild hebben begrepen? „Wij houden ons keurig aan hun bescherming door de Jacht- en Vogelwet," zegt woordvoerder Albert de Boer van de KNJV vop, elijk. „De jager kijkt wel uit om te schieten. Dan kan hij zijn jachtakte kwijt-

raken, en ook door ons geroyeerd worden. De toename van deze vogelsoorten doet ons deugd, want dan gaat het niet slecht in de natuur."

„Wij zijn voorstander van een maximaal soortenrijke fauna in het land. Maar als er problemen ontstaan door toename van een bepaalde soort zijn wij voorstander van ingrijpen. Ik weet wel dat we dan meteen in een emotione-

"Mannen in het Groen"

Proefschrift H. Dahles 1990

HOGE HEXEL/NIJVERDAL - „We streven in feite allemaal hetzelfde doel na. We hebben iets met de groene ruimte, die willen we zo leefbaar en natuurlijk mogelijk houden". Dat zei pr-man J. Kleinjan van de afdeling Midden-Overijssel van de Koninklijke Nederlandse Jagers Vereniging (KNJV) zaterdag op nieuwjaarsbijeenkomst van zijn organisatie in Hoge Hexel. Niet alleen

breken ten aanzien van de haviken. Het bestand van deze roofvogels is in een paar jaar tijd gigantisch gegroeid. Dat geeft een enorme druk op de korhoenders". Kleinjan acht het zinvol de jacht op de haviken op bepaalde tijden vrij gegeven wordt, want de groei van het aantal havikparen kan niet ongestraft doorgaan".

le discussie geraken, maar toch! Als er te veel haviken komen, geef die dan aan de valkenier, of ja, inderdaad, ingrijpen met het geweer."

De Telegraaf 12-5 1990

ten roofvogels waar. Geconcludeerd mag worden dat ook de betrokkenheid van jachtaktehouders bij de natuur groter is dan van de andere onderzochte groeperingen. Maar dit wil niet zeggen dat zij positiever staan tegenover het voorkomen van roofvogels. Van de drie onderzochte groepen hebben zij de meest kritische houding: Een meerderheid (circa 60%) is van mening dat er teveel roofvogels in hun omgeving zijn. Het is opvallend dat zij het minste ervaring hebben met preventieve maatregelen. Wel hebben jachtaktehouders het meeste behoefte aan voorlichting hierover (66% tegenover 44% van de siervogelhouders en 46% van de postduivenhouders).

"Schade en overlast door roofvogels"

A. Veugen en M. Hisschemöller
Universiteit Leiden 1989

De WRNON is in 1983 opgericht, en het feit dat we nog bestaan is een teken dat we nog steeds een bestaansreden hebben: VERVOLGING. Het leveren van sluitende bewijzen voor moedwillige menselijke versterking is buitengewoon moeilijk. Het doorschieten van nesten is vrijwel gestopt en bij vergiftiging is het moeilijk achteraf een dader aan te wijzen. Het trachten de dader(s) op heterdaad te betrappen is onbegonnen werk.

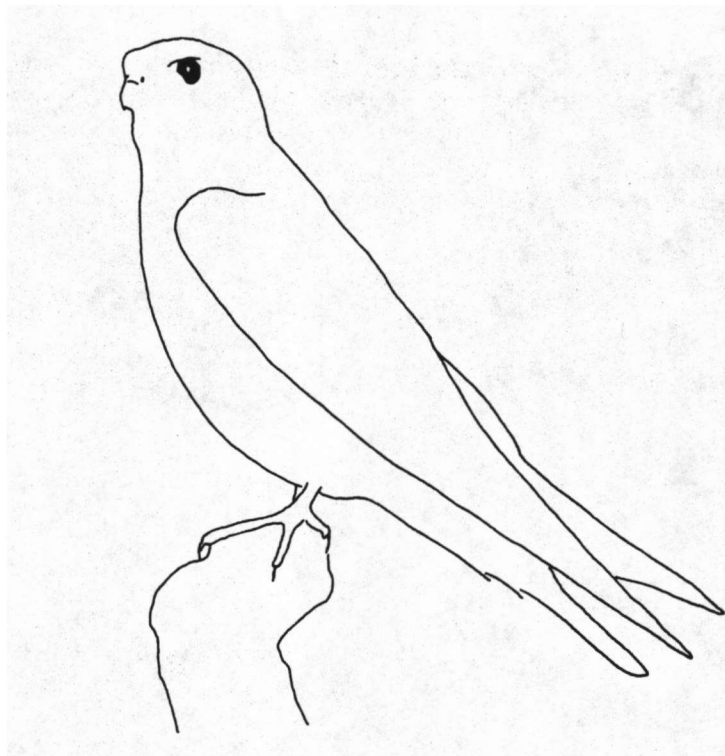
Toch is het mogelijk gebleken om aan de hand van enkele variabelen na te gaan of er plaatselijk sprake is van roofvogelvervolging. De methode die wij hiervoor hanteren is gebaseerd op de standaardopbouw van een stabiele populatie van roofvogelsoorten in een bepaald gebied en een bepaald jaar (bijlage 4). De belangrijkste variabelen om afwijkingen hierin te constateren zijn:

- leeftijdssamenstelling van broedparen
- broedsucces
- sterfte

Wij zouden U allen willen vragen om met de genoemde methode in uw achterhoofd het veld in te trekken en te inventariseren. Gerichtte aandacht levert in de regel meer op dan het vrijblijvend verrichten van waarnemingen. Mocht U door tijdgebrek of andere omstandigheden niet in staat zijn om op deze wijze te werken, dan zijn gegevens omtrent het slagen van broedgevallen, mislukte broedgevallen en vervolging eveneens welkom. En blijft U uiteraard gespitst op dode (roof)vogels en deze melden bij de plaatselijke politie en de provinciale coördinator. Ook het verzamelen van ruipennen wordt bijzonder op prijs gesteld omdat hieruit de leeftijd van de oudervogels kan worden afgeleid.

Wij danken U voor uw zeer gewaardeerde medewerking en wensen U een plezierig seizoen toe!

Maria Quist
(secretaris)

Friesland

JOHAN KROL

legenda: trr = aantal vastgestelde territoria

suc = aantal territoria waarvan bekend is dat het broedpaar één of meer jongen heeft grootgebracht

mis = aantal territoria waarvan bekend is dat het broedpaar geen jongen heeft grootgebracht

onb = aantal territoria waarvan het broedsucces onbekend is

PSB = gemiddeld aantal jongen dat per succesvolle broedpoging is grootgebracht

%suc = procentuele aandeel succesvolle territoria van die territoria waarvan de afloop van het broedproces vastgesteld is

Hav = Havik

Bui = Buizerd

Spe = Sperwer

Tv = Torenvalk

Bv = Boomvalk

Blk = Blauwe Kiekendief

Brk = Bruine Kiekendief

Systematisch onderzoek

In Friesland is in vier gebieden voldoende systematisch onderzoek naar de lokale roofvogelpopulatie gedaan om steekhoudende conclusies te kunnen trekken. Deze gebieden zijn: de omgeving van Beetsterzwaag, de Lindevallei in het zuid-oosten van de provincie, de omgeving van Ravenswoud in het uiterste zuid-oosten en het boswallenlandschap rond Twijzel. Gepland onderzoek in Bakkeveen heeft helaas onvoldoende gegevens opgeleverd wegens ziekte van een der mensen aldaar tijdens het broedseizoen.

De omgeving van Beetsterzwaag geldt als een aandachtgebied waar in het verleden afwijkende situaties in aantallen en broedsucces bij de Havik zijn vastgesteld. De buizerd- en sperwerstand waren de afgelopen jaren daarentegen zelfs goed te noemen en het broedsucces was van deze twee soorten niet afwijkend van andere gebieden in Friesland (zie voorgaande jaarverslagen). De bossamenstelling is er gevarieerd, met zowel monotone naalddhoutaanplant als zeer divers oud gemengd bos en zelfs parken met oude Beukenlanen. Het geïnventariseerde gebied beslaat ± 3000 ha waarvan ± 50 % (1500 ha) met bos en heide (± 150 ha) bedekt is.

De Lindevallei is een referentiegebied waar de roofvogelpopulatie redelijk ongemoeid wordt gelaten. Er wordt wel eens een nest uitgehaald, maar systematische grootschaligheid in deze activiteit is niet (meer) aan de orde. De Lindevallei is een kleinschalig landbouwgebied in het stroomdal van de Linde en de Tjonger met veel boswallen en eiken-hakhoutbosjes op de hogere delen en Elzenbroekbos in laag gelegen moerassige delen. Het totale geïnventariseerde gebied beslaat ± 7200 ha waarvan slechts ± 10 % (750 ha) door bos bedekt is.

Het gebied ten oosten van Ravenswoud is een aandachtgebied waarvoor hetzelfde geldt als voor Beetsterzwaag, slechte broedresultaten van Havik en Buizerd in het verleden. Er zijn enkele malen vergiftigde vogels en doorgeschoten horsten aangetroffen. Het gebied is ± 450 ha groot en doorsneden met 10 "wijken" waardoor in het verleden per schip turf werd afgevoerd. Ongeveer 270 ha is bebost (Compagnonsbos) met overwegend naalddhout. Dit bos wordt de laatste jaren vrij rigoreus geëxploiteerd ten behoeve van houtproductie. Het nabijgelegen bos genaamd het "Plantsoen" is buiten deze inventarisatie gehouden.

De omgeving van Twijzel geldt als aandachtsgebied waar de afgelopen jaren vaak legsels uitgehaald werden en waar in het recente verleden zelfs jongen van Buizerd, Ransuil en Bruine kiekendief zijn uitgehorst. Het betreft een typisch landschap waar bos ontbreekt, maar wel een dichte structuur van boswallen voorkomt. De wallen zijn begroeid met Eik en Els. Er bevinden zich in het ± 1500 ha grote gebied enkele natte plekjes met riet en wilg. Vanwege het ontbreken van gesloten bos ontbreken Havik en Sperwer als broedvogel.

De resultaten van de "probleemsoorten" Havik en Buizerd voor deze vier gebieden zijn tegen elkaar en tegen het Friese gemiddelde (afkomstig uit een somming van de gegevens uit alle binnengekomen formulieren) uitgezet. (tabel 1)

Tabel 1. Aantal territoria per referentie/basisgebied in Friesland over 1990.

LV=Lindevallei BZ=Beetsterzwaag TW=Twijzel
RW=Ravenswoud FRL=Friesland

Havik	LV	BZ	RW	FRL	
territoria	17	6	4	37	
ha/territorium	424	500	113	-	
succesvol(%)	11 (65)	3 (50)	3 (75)	32 (71)	
mislukt(%)	6 (35)	3 (50)	1 (25)	13 (29)	
eieren(N)	3.6 (12)	?	3.5 (2)	3.5 (11)	
pulli(N)	2.5 (11)	2.0 (3)	3.0 (3)	2.5 (21)	
Buizerd	LV	BZ	TW	RW	FRL
territoria	17	12	3	1	53
ha/territorium	424	250	500	450	-
succesvol(%)	16 (94)	10 (83)	1 (33)	1 (100)	40 (80)
mislukt(%)	1 (6)	2 (17)	2 (66)	-	10 (20)
eieren(N)	2.8 (13)	?	2.5 (2)	2.0 (1)	2.6 (17)
pulli(N)	2.5 (15)	2.6 (10)	2.0 (1)	2.0 (1)	2.4 (39)

Resultaatbespreking

Beetsterzwaag

De resultaten van de Havik vallen nog steeds enigszins tegen. Het is weliswaar zo dat de dichtheid al behoorlijk is toegenomen ten opzichte van voorgaande jaren, maar 1 broedpaar per 500 ha bos lijkt voor dit gebied aan de magere kant. Dit geldt ook voor het aantal pulli per succesvol broedsel en het succespercentage van de broedpogingen. Beide parameters blijven achter op het Friese gemiddelde. Daar er in 1990 een doorgeschoten Havikhorst werd aangetroffen zijn illegale menselijke activiteiten op grotere schaal jegens de Havik niet uitgesloten. Een belangrijke aanwijzing hiervoor kan het percentage juveniele vrouwtjes onder de broedvogels zijn. Helaas is dit gegeven niet onderzocht. Het verdient aanbeveling om in 1991 wel aandacht te besteden aan de leeftijdsopbouw van de roofvogelpopulatie. De Buizerd bereikt in Beetsterzwaag daarentegen een behoorlijke dichtheid. Het succespercentage en aantal pulli per succesvol broedsel zijn zelfs iets hoger dan het Friese gemiddelde.

Lindevallei

In de Lindevallei is de dichtheid van de Havik is behoorlijk. Het succespercentage en aantal jongen is normaal. Er zijn onder de mislukte nesten weliswaar drie uitgehaalde, maar van grootschalige vervolging is geen sprake. Een van de uitgehaalde nesten is ook voorgaand broedseizoen uitgehaald. Het is twijfelachtig of deze repeterende overtreding aan jeugd moet worden toegeschreven. Een prikkeldraadversperring en voor zover mogelijk extra aandacht van de veldmedewerkers is tot nu de enig mogelijke maatregel. Het percentage adulte

broedvogels onder de mannetjes was 100(n=4) en onder de vrouwtjes 83(n=6). Een normaal beeld bij een stabiele populatie.

De Buizerdparen voelden zich prima thuis in de Lindevallei. De dichtheid is normaal te noemen, maar de voedselsituatie is zonder meer goed geweest gezien het aandeel geslaagde broedgevallen (94%). Een overduidelijke aanwijzing hiervoor werd verkregen op een Buizerdhorst bij Nijeholtpade, waar tijdens het ringen van drie jongen op 25 mei een redelijk verse voedselvoorraad werd aangetroffen die bestond uit de lijkjes van 1 Muskusrat, 1 Bosmuis, 1 Mol, 2 Bruine ratten, 3 Konijnen en maar liefst 56 Veldmuizen, geen gering resultaat.

Ravenswoud

Het aantal broedparen van de Havik is in tegenstelling tot voorgaande jaren hoog te noemen, en zeer verheugend is het succesvol broeden van 3 broedparen. Het mislukte broedgeval had te lijden van de kapwerkzaamheden ter plaatse. Het dit jaar achterwege blijven van vondsten van illegale activiteiten en een prima broedresultaat van de Havik stemt tot tevredenheid. De komende jaren zullen we dit gebied blijven volgen om te zien of de verbetering blijvend is. Van de Buizerd werd 1 broedpaar vastgesteld.

Twijzel

De problemen in dit gebied liggen vooral op het vlak van het uithalen van legsels door jeugd. Het betreft dan alle 4 roofvogelsoorten die er voorkomen (Buizerd, Torenvalk, Ransuil, Bruine kiekendief). Het gebied is zeer open, waardoor vooral de vroeg nestelende Buizerds in de nog kale boswallen al vanaf grote afstand de aandacht trekken en bijna per definitie gedoemd zijn te mislukken. Het uithorsten van jongen is dit jaar gelukkig niet vastgesteld. De enige hoop is voorlopig gevestigd op het geven van veel voorlichting teneinde de heersende uithalersmentaliteit langzamerhand te doen verbeteren. Dit vindt al plaats door het geven van dialezingen voor plaatselijke scholen en vogelwachten.

Totaaloverzicht.

In de provincie Friesland zijn van 10 roofvogelsoorten formulieren ingebracht door de medewerkers. De verdeling van de vastgestelde territoria over de gebieden is weergegeven in tabel 2.

Tabel 2. Territoriaverdeling van 10 roofvogelsoorten in Friesland.

	Hav	Bui	Spe	Tov	Bov	BrK	Blk	tot
Ravenswoud	4	1	3	0	0	0	0	14
Lindevallei	17	17	1	8	0	2	0	58
Oranjewoud	2	2	1	4	1	1	0	15
Beetsterzwaag	6	12	8	10	1	0	0	42
Eernewoude	3	3	0	10	0	12	0	34
Bakkeveen	0	2	1	0	0	0	0	4
Gaasterland	2	7	4	21	3	15	0	59
IJ'meer waard.	0	0	0	6	0	9	0	16
Ameland	0	0	0	2	0	6	3	16
Overig	3	9	3	27	2	23	0	76
totaal	37	53	21	88	7	68	3	346

De gegevens van de territoria uit tabel 1 kunnen als volgt per deelgebied gegroepeerd worden. De succespercentages zijn berekend voor die broedgevallen waarvan de afloop bekend is. Nesten met onbekende afloop zijn dus buiten de berekeningen gehouden.

Tabel 3. Aantallen en broedsucces per deelgebied bij de Havik in 1990.

plaats	trr	suc	mis	onb	PSB	%suc
Ravenswoud	4	3	1	-	3.0 (3)	75
Lindevallei	17	11	6	-	2.5 (11)	65
Oranjewoud	2	2	0	-	3.5 (2)	100
Beetsterzwaag	6	3	3	-	2.0 (3)	50
Eernewoude	3	-	-	3	-	-
Bakkeveen	0	-	-	-	-	-
Gaasterland	2	1	1	-	1.0 (1)	50
Overig	3	1	1	-	1.0 (1)	33
totaal	37	32	13	3	2.5 (21)	71

Tabel 4. Aantallen en broedsucces per deelgebied bij de Buizerd in 1990.

plaats	trr	suc	mis	onb	PSB	%suc
Ravenswoud	1	1	-	-	2.0 (n=1)	100
Lindevallei	17	16	1	-	2.5 (n=15)	94
Oranjewoud	2	2	-	-	2.0 (n=2)	100
Beetsterzwaag	12	10	2	-	2.6 (n=10)	83
Eernewoude	3	-	-	3	-	-
Bakkeveen	2	2	-	-	2.0 (n=2)	100
Gaasterland	7	5	2	-	2.4 (n=5)	71
Overig	9	4	5	-	2.0 (n=4)	44
totaal	53	40	10	3	2.4 (n=39)	80

Tabel 5. Aantallen en broedsucces per deelgebied bij de Sperwer in 1990.

plaats	trr	suc	mis	onb	PSB	%suc
Ravenswoud	3	3	-	-	4.0 (n=2)	100
Lindevallei	1	-	1	-	-	0
Oranjewoud	1	-	-	1	-	-
Beetsterzwaag	8	7	1	-	3.4 (n=7)	88
Bakkeveen	1	1	-	-	6.0 (n=1)	100
Gaasterland	4	3	-	1	4.0 (n=3)	100
Overig	3	2	1	-	3.5 (n=2)	67
totaal	21	16	3	2	3.8 (n=15)	59

Tabel 6. Aantallen en broedsucces per deelgebied bij de Torenvalk in 1990.

plaats	trr	suc	mis	onb	PSB	%suc
Ravenswoud	0	-	-	-	-	-
Lindevallei	8	6	2	-	5.4 (n=5)	75
Oranjewoud	4	1	1	1	-	50
Beetsterzwaag	10	7	2	1	3.6 (n=7)	78
Eernewoude	10	-	-	10	-	-
Bakkeveen	0	-	-	-	-	-
Gaasterland	21	19	2	-	4.8 (n=18)	90
IJ'meer waard	6	6	-	-	1.8 (n=4)	100
Ameland	2	2	-	-	-	100
Overig	27	23	2	2	5.0 (n=14)	92
totaal	88	65	9	14	4.5 (n=48)	88

Tabel 7. Aantallen en broedsucces per deelgebied bij de Boomvalk in 1990.

plaats	trr	suc	mis	onb	PSB	%suc
Oranjewoud	1	-	-	1	-	-
Beetsterzwaag	1	1	-	-	3.0 (n=1)	100
Gaasterland	3	1	-	2	-	-
Overig	2	2	-	-	3.0 (n=2)	100
totaal	7	4	-	3	3.0 (n=3)	100

Tabel 8. Aantallen en broedsucces per deelgebied bij de Bruine Kiekendief in 1990.

plaats	trr	suc	mis	onb	PSB	%suc
Lindevallei	2	1	-	1	-	100
Oranjewoud	1	1	-	-	2.0 (n=1)	100
Eernewoude	12	-	-	12	-	-
Gaasterland	15	11	1	3	3.9 (n=9)	92
Ameland	6	5	1	-	3.3 (n=4)	83
IJ'meer waard	9	4	-	5	4.0 (n=4)	100
Overig	23	13	1	9	2.7 (n=5)	93
totaal	68	35	3	30	3.4 (n=24)	92

Tabel 9. Aantallen en broedsucces per deelgebied bij de Blauwe Kiekendief in 1990.

plaats	trr	suc	mis	onb	PSB	%suc
Ameland	3	1	2	-	3.0 (n=1)	33

Ten aanzien van mislukte broedpogingen kunnen de aantallen per soort en geconstateerde oorzaak als volgt worden gegroepeerd. De totalen hoeven niet overeen te komen met de kolom "mis" in de tabellen hiervoorafgaand. Daarin staan territoria weergegeven, hier staan broedpogingen weergegeven. De verschillen ontstaan door vervolglegels.

Tabel 10. Overzicht van het mislukken van roofvogelbroedgevallen, uitgesplitst naar oorzaken.

1 = onbekend/natuurlijk
2 = uitgehaald
3 = werkzaamheden
4 = nest vernield

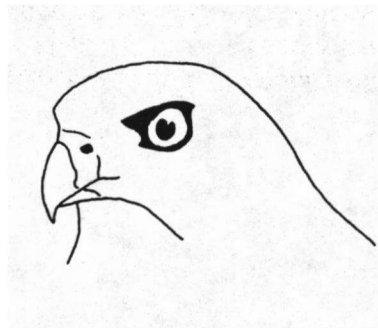
5 = onbevruucht
6 = geschoten
7 = ei geschud

Soort	Aantal	1	2	3	4	5	6	7
Havik	16	5	8	0	0	2	1	0
Buizerd	12	4	8	0	0	0	0	0
Sperwer	3	1	2	0	0	0	0	0
Torenvalk	10	3	6	0	0	0	0	1
Boomvalk	0	0	0	0	0	0	0	0
Bruine Kiek	3	1	1	0	0	1	0	0
Blauwe Kiek	2	2	0	0	0	0	0	0
totaal	55	19	28	3	0	3	1	1
%	100	35	51	5	0	5	2	2

Nadat kolom 6 in 1989 niet gevuld is geweest moeten we constateren dat het (kogel)geweer in 1990 tegen een Havik is misbruikt. Terwijl er rond Beetsterzwaag duidelijk vooruitgang is geboekt in zowel de Havikstand als de broedresultaten vond de overtreding met het geweer hier plaats. De dader is niet achterhaald. Hardnekkig is de vervolging tegen een Havik nabij Wijckel. Hier werd in 1989 de nestboom omgezaagd, terwijl dit jaar een lange stok door het nest werd gestoken. Het broedsel mislukte uiteraard, de dader is niet gevonden. Nabij Oldeberkoop is voor het tweede achtereenvolgende jaar dezelfde Havikhorst van de eieren

ontdaan. Meestal in Friesland is het uithalen van nesten het werk van eieren verzamelende jeugd. Uit de omgeving van Lemmer komt het bericht van geschudde Torenvalkeieren. Dit fenomeen van het in het nest laten liggen van enkele eieren en deze dan schudden om uitkomen te voorkomen wordt wel bij kraaiachtigen toegepast. Dat lieden het in hun hoofd halen om dit ook bij Torenvalken te gaan doen getuigt van enorme brutaliteit. Het aantal uitgehaalde nesten lijkt hoog, maar dit is een sommering van geheel Friesland. Van een concentratie van deze activiteit in een bepaald gebied is geen sprake.

Nogmaals, het blijven illegale activiteiten die door de lokale medewerkers zo krachtig mogelijk aangepakt dienen te worden. In geval van jeugdige daders bijvoorbeeld via voorlichtingsacties op scholen en bij (jeugd)vogelwachten. Enkele medewerkers hebben inderdaad deze goede initiatieven genomen en zijn met een serie dia's en een verhaal bij scholen en vogelwachten op bezoek geweest. Wij juichen dit zeer toe. Neemt u echter vooraf even contact op met de provinciale coördinator of iemand van het bestuur. U zult begrijpen dat wij gaarne vooraf op de hoogte zijn van "officiële" mededelingen over roofvogels in het kader van de WRNON. Bovendien kunt u bij gebrek aan dia's in de meeste gevallen geholpen worden door de persoon waarmee u contact opneemt.

Groningen

LEX TERVELDE

Inleiding

Vergeleken met het vorige broedseizoen werd Groningen in 1990 vollediger geïnventariseerd. Uit de gehele provincie zijn gegevens binnengekomen.

Qua onderzoek kan Groningen worden opgedeeld in een referentiegebied (gebied dat jaarlijks op dezelfde wijze intensief worden geïnventariseerd), aandachtsgebieden (gebieden die éénmalig op dezelfde manier als de referentiegebieden worden onderzocht) en overige gebieden (meest gebieden waaruit incidentele waarnemingen worden ontvangen). Het referentiegebied ligt in het Westervoldse deel van Groningen. De Twee aandachtsgebieden betreffen het Zuidelijk Westerkwartier en het Oldambt. Losse meldingen kwamen dit jaar vooral uit het gebied langs de noordkust en uit de Veenkoloniën.

Aan het onderzoek in Groningen werkten mee: M. Bakker, J. Doevendans, M. Franken, J. Glas, W. Hovinga, B. Koks, R. van Laarschot, H. Sanders, P. Tepper, A. Vissering, B. Voslamber en N. de Vries.

Resultaten

Tabel 1. Aantallen en broedsucces van roofvogels in de provincie Groningen over 1990.

	terri toria	succes vol	mislukt	aantal pulli
Havik	15	14	1	2,7
Buizerd	43	40	3	1,7
Sperwer	17	15	2	3,4
Bruine Kiek	36	35	1	3,3
Grauwe Kiek	3	1	?	3,0
Boomvalk	12	12	0	2,0
Torenvalk	61	61	0	4,1
Totaal	187	178	7	-

Met name het succesvolle broedgeval van de Grauwe Kiekendief is het vermelden waard. Het paar nestelde in een luzerneakker, het broedsel kon door welwillendheid van de betreffende boer worden gespaard, bij het maaien werd een strook van 10 meter breed rond het nest gespaard.

Referentiegebied

Een belangrijk deel van de territoria werd vastgesteld in het referentiegebied bij Westervolde. Omdat het de bedoeling is dat dit gebied als vaste referentie voor de situatie in Groningen gaat dienen, volgt hier een beknopte vergelijking tussen gegevens uit het referentiegebied en de overige gegevens. Aantallen en broedsucces van de verschillende roofvogels staan vermeld in tabel 2.

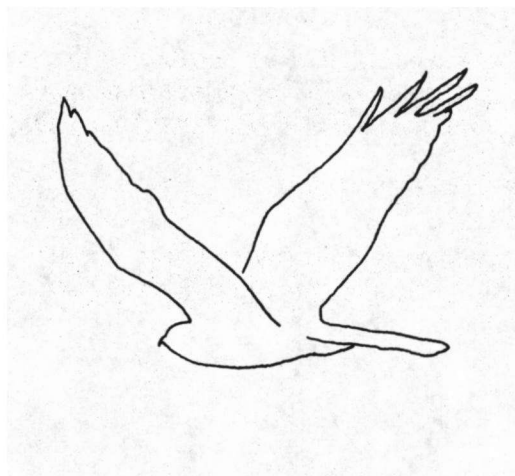
Tabel 2. Aantallen en broedsucces van roofvogels in het referentiegebied Westerwolde in 1990.

	terri toria	succes vol	mislukt	aantal pulli
Havik	8	7	1	2,7
Buizerd	24	21	3	1,6
Sperwer	11	9	2	2,8
Bruine Kiek	2	1	1	?
Boomvalk	5	5	0	?
Torenvalk	11	11	0	3,6

Opmerkelijk is het lage aantal jongen per succesvol broedgeval in het referentiegebied. Bij de Havik is dat gelijk aan dat in de rest van de provincie, bij de Buizerd werden er echter meerdere nesten met één pul aangetroffen, resulterend in een laag gemiddeld jongental. Ook de 2,8 jongen per nest bij de Sperwer is aan de lage kant (Groningen 3,4 en Drenthe 4,3). Terwijl de Torenvalken elders in Groningen grote legsels en broedsels produceerden (6-7 eieren), kwamen de Torenvalken in Westerwolde niet verder dan 5 eieren. Door de lage aantallen van Bruine Kiekendief en Boomvalk is een vergelijking bij deze soorten zinloos.

Aandachtsgebieden

In de aandachtsgebieden werd geen roofvogelvervolgning geconstateerd. Aantallen en broedresultaten weken niet af van het Gronings gemiddelde.

Drenthe

WILLEM VAN MANEN

Inleiding

Zoals vorig jaar aangekondigd, heeft in 1990 het roofvogelwerk in Drenthe een wijziging ondergaan. Over de hele provincie werd het wel en wee van de roofvogels in de gaten gehouden, maar alleen in een viertal "referentiegebieden" en een tweetal "aandachtsgebieden" werden jonge roofvogels geringd. Referentiegebieden zijn gebieden die jaarlijks op eenzelfde intensieve wijze worden onderzocht. De gegevens uit deze gebieden brengen aantalsveranderingen, verandering in broedsucces, en oorzaken daarvoor aan het licht. Aandachtsgebieden worden éénmalig op dezelfde manier als referentiegebieden onderzocht. Door de gegevens uit deze gebieden te vergelijken met gegevens uit referentiegebieden kan worden vastgesteld of zich er een onnatuurlijke situatie (vervolging) ten aanzien van de roofvogels voordoet.

In dit verslag zijn uitsluitend gegevens uit referentie- en aandachtsgebieden gebruikt. Gegevens uit de rest van Drenthe zijn nog niet binnen of nog niet verwerkt door een verschuiving in de organisatie (vertrek van Henk Dommerholt, coördinator voor Drenthe). Het materiaal uit de genoemde gebieden is echter omvangrijk; van 405 roofvogelterritoria werd informatie verzameld. Hierdoor mag worden aangenomen dat een representatief beeld van de situatie in Drenthe kan worden geschetst.

Bij het behandelen van de resultaten wordt ingegaan op aantalsverloop, dichtheden, verspreiding, broedbiologie en vervolging van roofvogels.

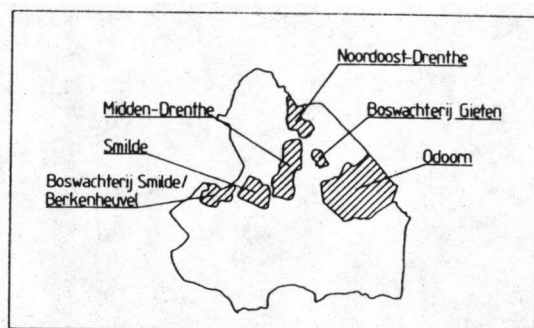
Gebied

In totaal werd in 44.240 ha referentie- en aandachtsgebied roofvogelonderzoek verricht, verdeeld over zes gebieden. De ligging van de gebieden is weergegeven in figuur 1.

Referentiegebieden zijn: Noordoost-Drenthe, Midden-Drenthe, Boswachterij

Smilde/Berkenheuvel en Odoorn en omgeving.

De gebieden worden hieronder afzonderlijk beschreven. De oppervlakten en de aanwezigheid van bos, voor veel roofvogels de belangrijkste verspreidingsfactor, staan vermeld in tabel 1. In de gebiedsbeschrijvingen wordt aandacht besteed aan de stroomdalen vanwege het belang van dit gebiedstype voor met name de Torenvalk.

Figuur 1. Ligging van de onderzochte gebieden in Drenthe.

Tabel 1. Oppervlakte van referentie- en aandachtsgebieden in Drenthe

	opp.	bos	% bos
Referentiegebieden			
Noordoost-Drenthe	4400	520	12
Midden-Drenthe	6740	1560	23
Bosw. Smilde/Berkenheuvel	3900	2620	67
Odoorn en omgeving	21800	1520	7
totaal	36840	6220	17
Aandachtsgebieden			
Bosw. Gielen	1300	1040	80
Smilde	6100	320	5
totaal	7400	1360	18

Noordoost-Drenthe

Noordoost-Drenthe is globaal in tweeën te verdelen waarbij de oostelijke helft een besloten- en de westelijke helft een open karakter heeft. Bos komt versnipperd over het gebied voor. De bossen in de westelijke gebiedshelft zijn klein, relatief jong en bestaan grotendeels uit loofhout. De bossen in de oostelijke helft van het gebied zijn groter, ouder en bestaan voor het merendeel uit naaldbos. Eén van de twee boscomplexen, het bos bij Zeegse, is voor een groot deel afgeladen met campings en zomerhuisjes.

Midden-Drenthe

Het noordelijk deel van Midden-Drenthe is besloten. Loof- en naaldbos wisselen elkaar af, plaatselijk is het landschap versnipperd door houtwalcomplexen.

Het middengedeelte is grootschalig en open, afgezien van de oostelijke rand, die veel overeenkomst vertoont met het noordelijk gebiedsdeel.

In het zuiden ligt Boswachterij Hooghalen, een vrijwel aaneengesloten productie-naaldbos. Het stroomdal van de Drentse Aa slingert zich van zuid naar noord door het gebied.

Boswachterij Smilde/Berkenheuvel

De noordoostelijke helft van het gebied bestaat uit grootschalig productie-naaldbos. Als een wig ligt de Oude Willem, een graslandenclave, hier in het bos gedreven.

De zuidwestelijke helft bestaat grotendeels uit stuifzandbebouwing van oude grove dennen (Berkenheuvel en Dieverzand).

Aan de westrand liggen het Wapserveld, een heideterrein, en het stroomdal van de Vledder Aa. Langs de zuidostrand van het gebied is een groot aantal campings het bos binnengedrongen.

Odoorn en omgeving

Het gebied Odoorn en omgeving ligt voor de helft in de Drentse Veenkoloniën, die zich uitstrekken vanaf de Hondsrug tot aan de oostgrens van het gebied. Dit gebied is uitermate open en grootschalig.

Boswachterij Odoorn, het enige bos van betekenis, bestaat grotendeels uit grootschalig productie-naaldbos.

Ten westen en zuiden van de boswachterij is het landschap overwegend open en grootschalig.

Stroomdalen bevinden zich parallel aan de Hondsrug (Hunze) en in het noordoosten van het gebied.

Boswachterij Gieten

Boswachterij Gieten is een vrijwel aaneengesloten bosgebied op de Hondsrug. Het bos bestaat voor het grootste deel uit productie-naaldbos.

Boswachterij Gieten wordt omgeven door grootschalige en open heideontginningen, alleen aan de westkant wordt het begrensd door het stroomdal van het Anderense Diep.

Smilde

Het gebied bij Smilde bestaat voornamelijk uit open, grootschalige heideontginningen. In het noordelijk-centrale gedeelte van het gebied liggen een aantal boscomplexen, met elkaar verbonden door het Hijkerveld, een heideterrein.

Ten zuiden hiervan bevindt zich een tweetal stroomdalen: dat van de Hijkerleek en dat van de Vorrelveense Lake.

Bij het bespreken van de resultaten wordt onderscheid gemaakt tussen de grote aaneengesloten bossen (>500 ha) en halfopen tot open landschap met kleinere bossen. In dit kader wordt Midden-Drenthe opgedeeld in Boswachterij Hooghalen en Midden-Drenthe, Odoorn wordt opgesplitst in Boswachterij Odoorn en Gemeente Odoorn.

Werkwijze

Globaal werd de hieronder beschreven werkwijze aangehouden.

Vanaf februari of maart werden oude nesten en waarnemingen van nestbouw, individuele vogels, ruiveren, schijt en plukresten ingetekend op een veldkaart (1:25.000 of 1:10.000). Deze waarnemingen werden per soort overgezet op een aparte kaart, een soortkaart. Aan het eind van het veldseizoen, (voor de meeste waarnemers eind augustus) wanneer per soort alle waarnemingen op één soortkaart stonden, werd een interpretatie gemaakt en het aantal territoria vastgesteld.

De leeftijd van de oudervogels werd vastgesteld aan de hand van ruiveren en/of zichtwaarnemingen. Er werd onderscheid gemaakt tussen éénjarige (juveniele) en meerjarige (adulte) vogels.

Bezette nesten werden, indien mogelijk, minimaal twee keer beklommen. Eénmaal om de legselgrootte vast te stellen en éénmaal om de jongen te tellen, te ringen, te wegen en te meten.

Vooraf bij de Sperwer werd er na het uitvliegen van de jongen gezocht naar sporen van verongelukte jongen.

In Boswachterij Hooghalen, Smilde/Berkenheuvel, Gieten en Odoorn werd in juli en augustus d.m.v. posten in boomtoppen en/of brandtorens (van Manen & Nijmeijer 1989) extra aandacht besteed aan Wespindieven.

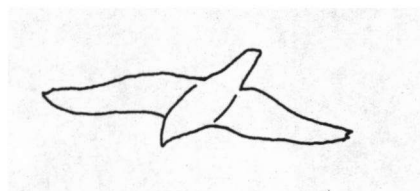
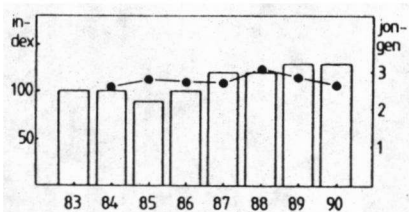
De volgende personen waren in 1990 betrokken bij het roofvogelonderzoek in de volgende gebieden: Noordoost-Drenthe - W. van Pijkeren en Jeugdvogelwerkgroep Zuidlaren, Midden-Drenthe en Boswachterij Gieten - W. van Manen, Berkenheuvel - M. en J. Swart en R.G. Bijlsma, Boswachterij Smilde - M. Quist en R.G. Bijlsma, Smilde - H. Wessels, Odoorn - J. Santing.

Resultaten

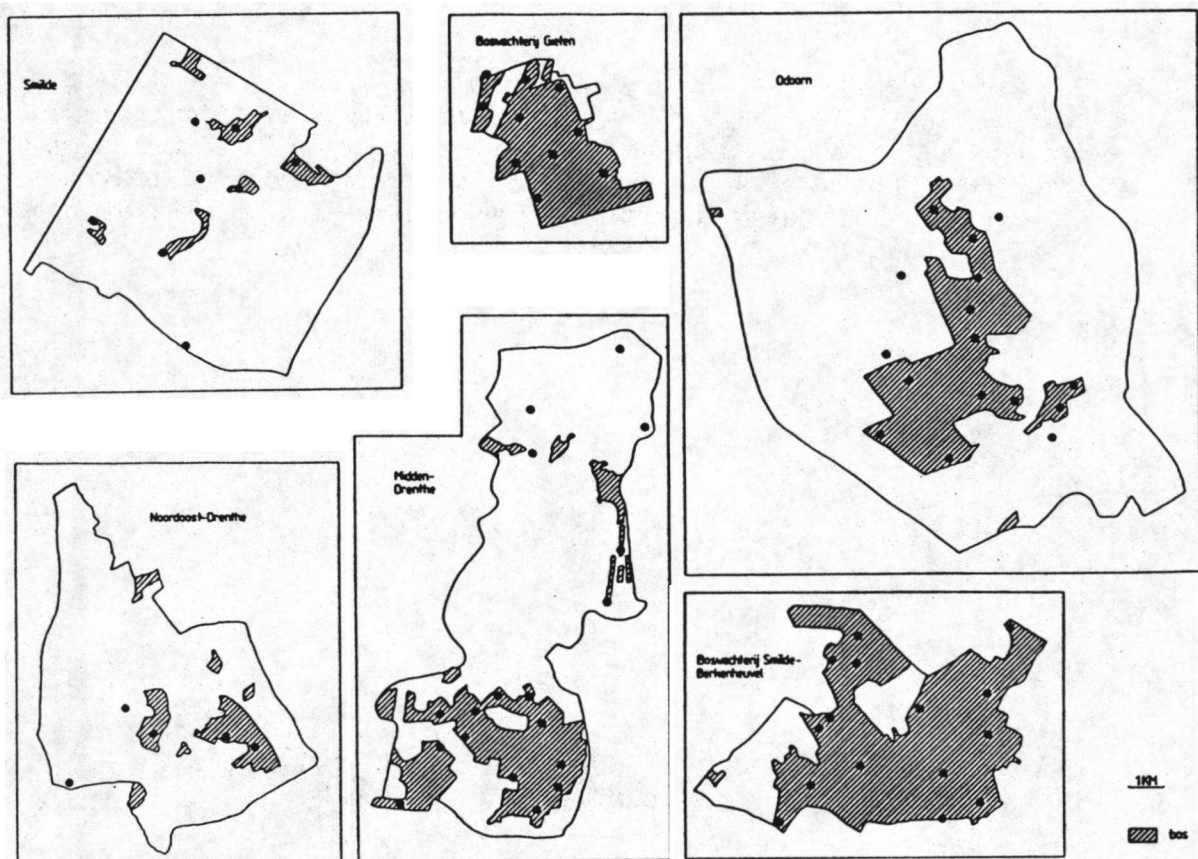
Havik

Vergeleken met voorgaande jaren, veranderde er bij de Havik in 1990 weinig. Het aantal territoria in Midden-Drenthe bleef nagenoeg gelijk, terwijl het gemiddeld aantal jongen per succesvol nest iets daalde (fig. 2). De Havik lijkt een uitermate stabiele soort die zich weinig gelegen laat liggen aan strenge of zachte winters. Opmerkelijk is, dat met de toename van de dichtheid, en daarna de stabilisatie, de jongenproductie niet afnam.

In de onderzochte gebieden werden in 1990 73 territoria vastgesteld waarin 67 nesten werden gevonden. In minimaal 59 van de nesten werden eieren gelegd en in 45 gevallen resulteerde dit in een succesvol broedgeval. Gemiddeld werden 3,2 (N=37) eieren gelegd en vlogen er per succesvol nest 2,6 (N=42) jongen uit. De situatie in de afzonderlijke gebieden is weergegeven in tabel 2, de verspreiding van territoria in figuur 3.

Figuur 2. Aantalsverloop van de Havik in Midden-Drenthe (index 1986=100) en het aantal jongen per succesvol nest in Drenthe vanaf resp. 1983 en 1984.

Figuur 3. Verspreiding van de Havik in de onderzochte gebieden in 1990.

Tabel 2. Gegevens van de Havik in de onderzochte gebieden in 1990. Omcirkelde getallen zijn gebaseerd op minder dan 5 waarnemingen.

	N	N/100 ha landsch	N/100 ha bos	% suc	uitgevlogen jongen nest	%adult man	%adult vrouw
Halfopen gebieden							
Noordoost-Drenthe	5	0,11	1,0	60	(3,0)	(100)	(100)
Odoom en omgeving	7	0,03	5,0	43	(2,7)	80	67
Midden-Drenthe	6	0,11	1,9	33	(2,5)	(50)	40
Smilde	8	0,13	2,5	38	(3,0)	100	63
totaal	26	0,07	2,0	42	2,8	80	62
Boswachterijen							
Boswachterij Odoom	10	0,63	0,7	90	2,3	80	89
Bosw. Smilde/Berkenheuvel	15	0,38	0,6	67	2,6	100	100
Boswachterij Gieten	10	0,77	1,0	60	2,5	40	30
Bosw. Hooghalen	12	0,77	1,0	75	3,0	89	69
totaal	47	0,56	0,7	72	2,6	78	73

Uit tabel 2 komt naar voren dat de gevonden dichtheden in de halfopen gebieden grotendeels afhangen van de aanwezigheid van bos, waarbij de dichtheid toeneemt naarmate er meer bos in het gebied voorhanden is. De gemeente Odoom bijvoorbeeld bestaat voor een groot deel uit bosloze veenkoloniën waar Haviken ontbreken. De dichtheid van de Havik is er derhalve laag. Er is echter een omslag naar afnemende dichtheid zodra de oppervlakte aaneengesloten bos te groot wordt (bij c. 1500 ha). De dichtheid in Boswachterij Smilde/Berkenheuvel (een vrijwel aaneengesloten bos van 2620 ha) is bijvoorbeeld lager dan in de andere boswachterijen, die kleiner zijn.

Het aandeel geslaagde nesten ligt in de halfopen gebieden aanzienlijk lager dan in de grote bossen. Alleen Noordoost-Drenthe en Boswachterij Gieten vormen hierop een uitzondering. Er is een verband tussen het aandeel succesvolle nesten en de leeftijd van de oudervogels. In de gebieden waar het percentage adulte Haviken in de broedpopulatie het laagst is (Midden-Drenthe en Boswachterij Gieten) is ook het boedsucces het laagst.

Dat het lage broedsucces weinig van doen heeft met de plaatselijke voedselsituatie, wordt geïllustreerd aan de hand van de jongenproductie per geslaagd broedgeval. Het aantal jongen per succesvol nest wijkt in Boswachterij Gieten niet af van dat in de andere gebieden. Het aantal in Midden-Drenthe is lager dan dat in andere halfopen gebieden maar is gebaseerd op slechts twee succesvolle nesten. Het vermelden waard is dat één van deze nesten (in het Westerse Veld van Rolde) met jongen werd doorgeschoten met hagel, vervolgens werd de nestboom omgezaagd. Desondank overleefde één van de jongen het avontuur.

Het lage aandeel adulte vogels en in mindere mate het lage aandeel succesvolle broedgevallen duidt op een onnatuurlijke situatie (roofvogelvervolging) in Midden-Drenthe en Boswachterij Gieten. Een laag aandeel adulte vogels is verdacht omdat Haviken buitengewoon plaatstrouw zijn wanneer ze zich éénmaal hebben gevestigd (Speek & Speek 1984). Bovendien leven ze gemiddeld 3-4 jaar (Opdam 1978) zodat een hoog aandeel juveniele vogels in een stabiele broedpopulatie een hoge mortaliteit onder de territoriumhouders impliceert.

Sperwer

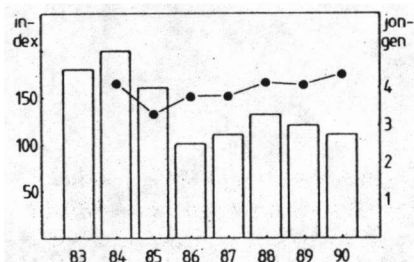
In Midden-Drenthe nam het aantal Sperwers in 1990 iets af, en kabbelt daarmee, ondanks drie zachte winters, maar net boven het dieptepunt van 1986 (fig. 4). Dat dieptepunt werd bereikt na een tweetal strenge winters. De situatie in Zuidwest-Drenthe lijkt nogal van de Midden-Drentse te verschillen. In Boswachterij

Smilde werden in 1990 maar liefst 17 territoria tevoorschijn getoerd, terwijl naarstig zoeken in 1987 slechts twee territoria in de helft van de boswachterij aan het licht brachten. Ondanks verschillen in onderzoeksmethode, kan met vrij veel zekerheid worden gesteld dat hier sprake is van een aantalstoename.

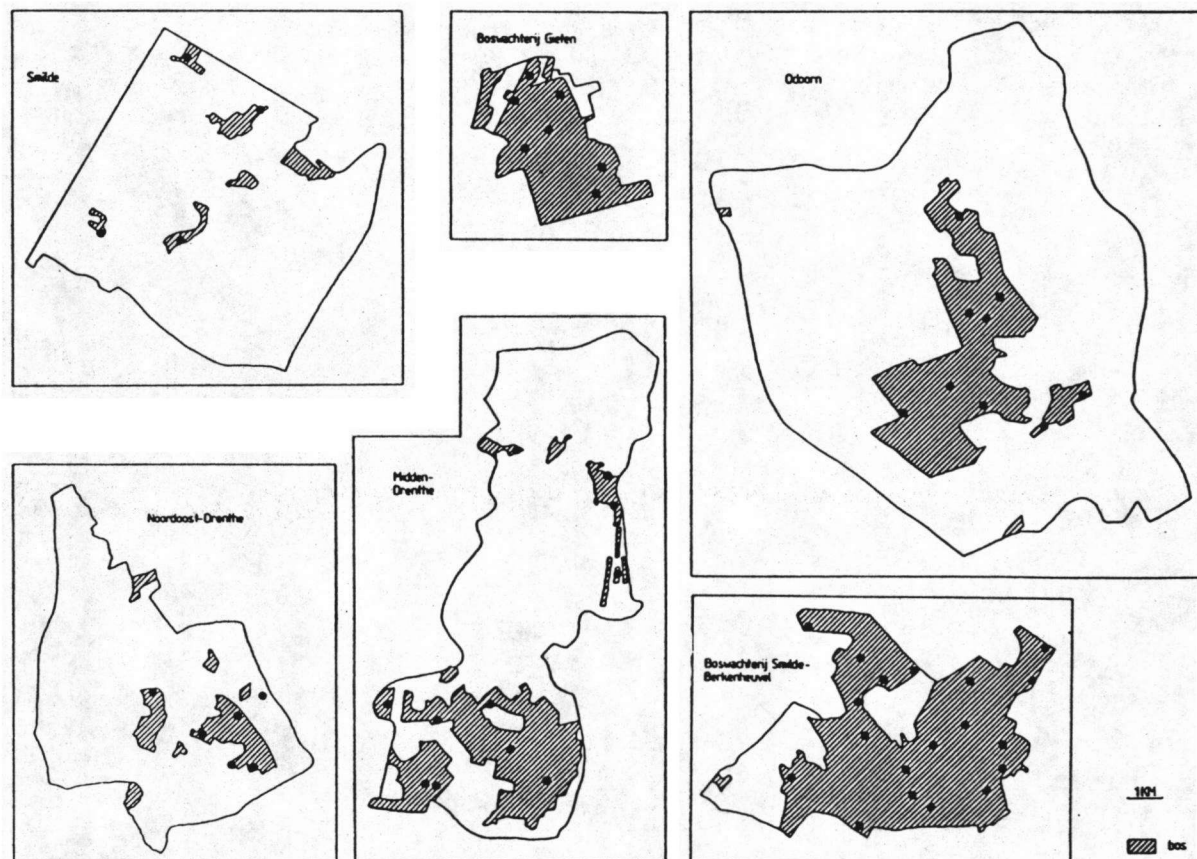
In 1990 werden in de onderzochte gebieden 55 territoria vastgesteld. In 43 daarvan werd een nest gevonden waarin in 39 gevallen eieren werden gelegd. Uiteindelijk vlogen van 29 nesten jongen uit. De gemiddelde legselgrootte bedroeg 5,2 eieren ($N=27$), het gemiddeld aantal uitgevlogen jongen per geslaagd broedgeval lag op 4,3 ($N=27$).

De broedbiologische gegevens en dichtheden per gebied zijn weergegeven in tabel 3, de verspreiding van territoria in figuur 5.

Omdat de aantallen Sperwers in de halfopen landschappen minimaal waren, zijn de resultaten uit deze gebieden niet afzonderlijk opgenomen in tabel 3.

Figuur 4. Aantalsverloop van de Sperwer in Midden-Drenthe (index 1986=100) en het aantal jongen per succesvol nest in Drenthe vanaf resp. 1983 en 1984.

Figuur 5. Verspreiding van de Sperwer in de onderzochte gebieden in 1990.

Tabel 3. Gegevens van de Sperwer in de onderzochte gebieden in 1990. Omcirkelde getallen zijn gebaseerd op minder dan 5 waarnemingen.

	N	N/100 ha landsch	N/100 ha bos	% suc	uitgevlogen jongen nest	%adult man	%adult vrouw
Halfopen gebieden totaal	15	0,04	1,2	67	3,9	-	-
Boswachterijen							
Boswachterij Odoorn	7	0,44	0,5	71	4,2	(75)	-
Bosw Smilde/Berkenheuvel	19	0,49	0,7	32	3,8	50	64
Boswachterij Gieten	7	0,55	0,7	57	(5,0)	(100)	(75)
Bosw. Hooghalen	7	0,45	0,6	57	(5,3)	(100)	83
totaal	40	0	0,7	48	4,5	67	71

Uit tabel 3 en figuur 5 wordt duidelijk dat de Sperwer afhankelijk is van bos. Net als bij de Havik neemt de dichtheid per 100 ha bos af naarmate de aaneengesloten oppervlakte bos toeneemt. In tegenstelling tot de Havik lijkt de dichtheidsafname zich op een zeker moment te stabiliseren. De dichtheid in Boswachterij Smilde/Berkenheuvel is bijvoorbeeld niet lager dan in de andere boswachterijen.

Het aandeel succesvolle broedgevallen varieerde weinig, alleen de situatie in Boswachterij Smilde/Berkenheuvel was in negatieve zin afwijkend. Ook het aandeel adulte vogels in de populatie was er laag. Vergeleken met de andere boswachterijen was hier het aantal uitgevlogen jongen per succesvol broedgeval aan de lage kant, maar vergelijkbaar met het aantal jongen in halfopen gebieden. Opmerkelijk was dat in Boswachterij Smilde/Berkenheuvel in 5 van de 19 territoria Haviken er zorg voor droegen dat bij Sperwers geen jongen uitvlogen.

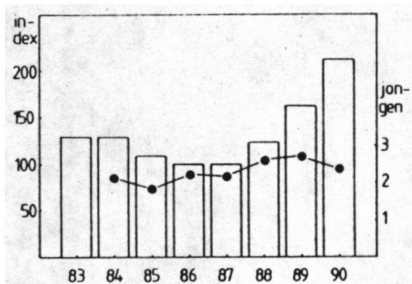
Bij de Sperwer werd in 1990 één geval van polygamie vastgesteld. Op 19 mei werd bij Rolde een nest gevonden met vier eieren erin en één ei gebroken eronder. Op 2 juli werd dit nest weer bezocht, nu om de jongen te ringen. Hoewel er geen poep onder het nest lag, vlogen er twee vrouwelijke Sperwers van het nest. In de veronderstelling dat het uitgevlogen jongen betrof, werd de nestboom beklommend. Er lagen echter 8 eieren in het nest, waarbij twee series van vier waren te onderscheiden. Er alarmeerden twee vrouwtjes en een mannetje. Op 21 juli lagen er nog 7 eieren in het nest, het mannetje en één vrouwtje alarmeerden, op latere datum was het nest leeg.

Newton (1986) meldt dat hij in 0,6 % van de nesten legsels van 8-10 eieren aantrof. In één geval werden twee vrouwtjes tegelijk van het nest gejaagd. Legsels van twee vrouwtjes mondden zelden uit in een succesvol broedgeval.

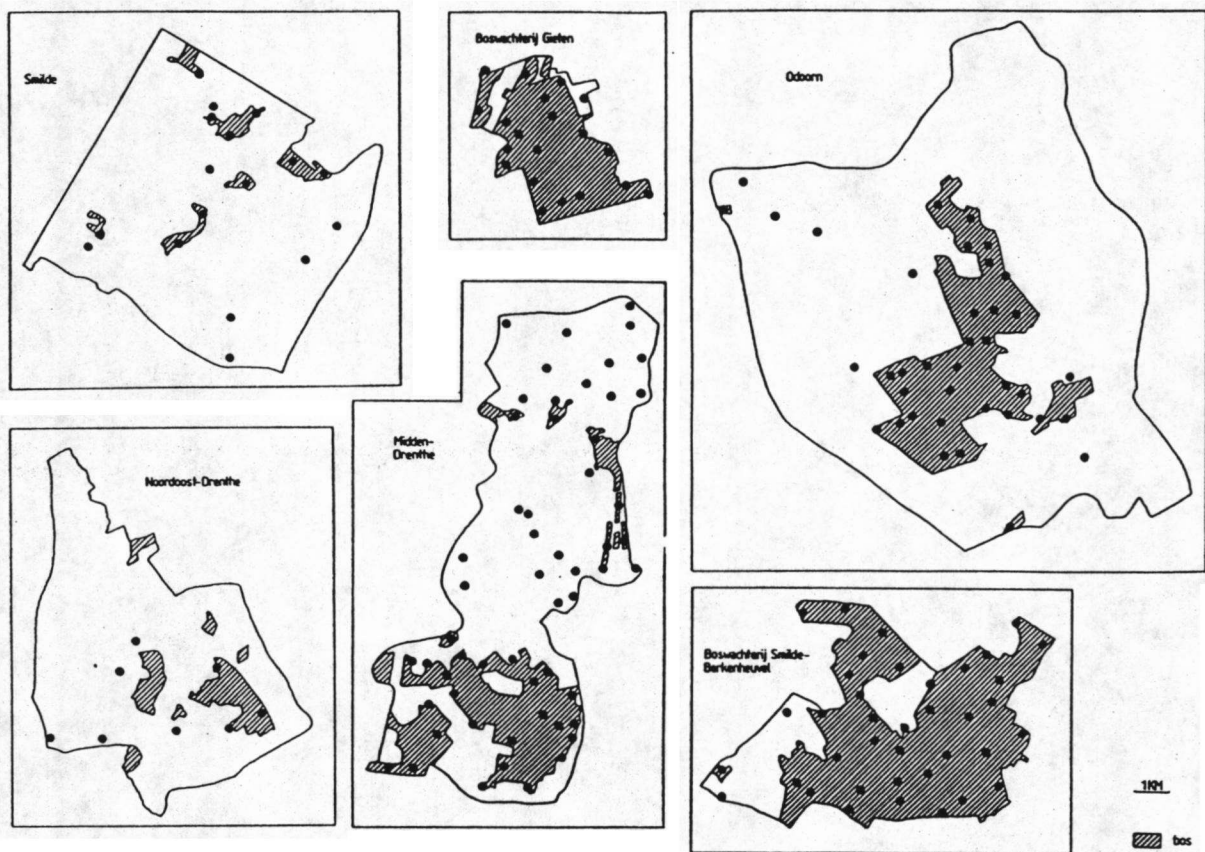
Buizerd

Dankzij een piek in de veldmuispopulatie bereikte de Buizerd vorig jaar al fabelachtige dichtheden in Drenthe, maar de toename, die begon in 1988, zette zich onverminderd door in 1990 (fig. 6). Het aantal uitgevlogen jongen per succesvol broedgeval daalde iets ten opzichte van 1989, maar was in 1990 nog steeds hoger dan gemiddeld. De strenge winters van 1985, 1986 en 1987 zijn zowel in de aantallen als in de jongenproductie terug te vinden.

In de onderzochte gebieden werden in 1990 168 territoria vastgesteld, waarin 123 nesten werden gevonden. In de nesten werden in 84 gevallen met zekerheid eieren gelegd, waarbij er in 67 gevallen jongen uitvlogen. De gemiddelde legselgrootte bedroeg 2,8 eieren (N=51), het gemiddeld aantal jongen bedroeg 2,4 jongen per succesvol broedgeval (N=70). De situatie in de afzonderlijke gebieden is weergegeven in tabel 4.

Figuur 6. Aantalsverloop van de Buizerd in Midden-Drenthe (index 1986=100) en het aantal jongen per succesvol nest in Drenthe vanaf resp. 1983 en 1984.

Figuur 7. Verspreiding van de Buizerd in de onderzochte gebieden in 1990.

Voor de Buizerd geldt, zij het in mindere mate dan voor Havik en Sperwer, dat de dichtheden toenemen naarmate het aanbod van bos in een gebied toeneemt. Dat de Buizerd echter minder gebonden is aan bossen van enige omvang, kan worden geïllustreerd aan de hand van de situatie in Midden-Drenthe, waar de Buizerd in een hoge dichtheid voorkomt in een landschap van kleine bossen en houtwallen.

Tabel 4. Gegevens van de Buizerd in de onderzochte gebieden in 1990. Omcirkelde getallen zijn gebaseerd op minder dan 5 waarnemingen.

	N	N/100 ha landsch	N/100 ha bos	% suc	uitgevlogen jongen nest	%adult man	%adult vrouw
Halfopen gebieden							
Noordoost-Drenthe	8	0,18	1,5	75	3,0	-	-
Odoorn en omgeving	11	0,05	7,9	36	(2,3)	-	-
Midden-Drenthe	30	0,58	9,7	27	2,3	87	64
Smilde	16	0,26	5,0	38	(2,8)	67	75
totaal	65	0,18	5,0	37	2,5	80	68
Boswachterijen							
Boswachterij Odoorn	27	1,70	2,0	26	2,1	-	-
Bosw. Smilde/Berkenheuvel	41	1,05	1,6	68	2,3	94	100
Boswachterij Gieten	20	1,54	1,9	20	(2,8)	81	53
Bosw. Hooghalen	25	1,61	2,0	36	2,2	75	84
totaal	103	1,36	1,8	42	2,3	83	81

Het percentage geslaagde broedgevallen was in Noordoost-Drenthe uitzonderlijk hoog in vergelijking met andere halfopen gebieden. Vermoedelijk was de inventarisatie in dit gebied wat gebrekkig, waardoor relatief veel (gemakkelijk vindbare) succesvolle broedsels werden gelocaliseerd. Het broedsucces in Midden-Drenthe was laag. In de grote bossen valt Boswachterij Smilde/Berkenheuvel in positieve zin uit de toon. Boswachterij Odoorn en Boswachterij Gieten scoorden laag voor wat betreft het aandeel succesvolle broedgevallen. In een aantal gebieden werd de leeftijd van de oudervogels vastgesteld. Opmerkelijk was dat de populatie in Boswachterij Smilde overwegend uit volwassen vogels bestond, terwijl in Boswachterij Gieten het aandeel adulte vogels laag was. Dat laatste geldt ook ten aanzien van de situatie in Midden-Drenthe en Smilde.

Gezien het aantal uitgevlogen jongen per succesvol broedgeval was de voedselsituatie in de gebieden met een laag aandeel geslaagde broedgevallen niet ongunstig, met uitzondering van Boswachterij Odoorn.

Plaatselijk is de goede voedselsituatie in tegenspraak met het beperkte aandeel succesvolle broedgevallen en de leeftijd van de oudervogels (veel onvolwassen vogels). De situatie in Boswachterij Gieten, Midden-Drenthe en in mindere mate Smilde, kan zodoende als "verdacht" worden aangemerkt.

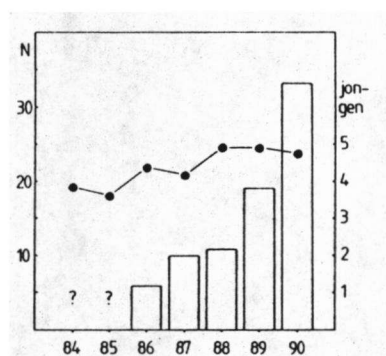
Torenvalk

Na een inzinking, die vermoedelijk zijn laagste punt bereikte in 1986, heeft de Torenvalk zich met name in 1989 en 1990 in snel tempo hersteld (fig. 8). Toch is nog lang niet het peil van de jaren zeventig bereikt. Het aantal jongen per succesvol broedgeval houdt gelijke tred met het veldmuizenaanbod en toont eenzelfde verloop als bij de Buizerd.

In 1990 werden in de onderzochte gebieden 84 territoria vastgesteld.

In 30 nesten werd een gemiddelde legselgrootte van 5,5 eieren vastgesteld. Het gemiddelde aantal uitgevlogen jongen in 29 nesten bedroeg 4,8.

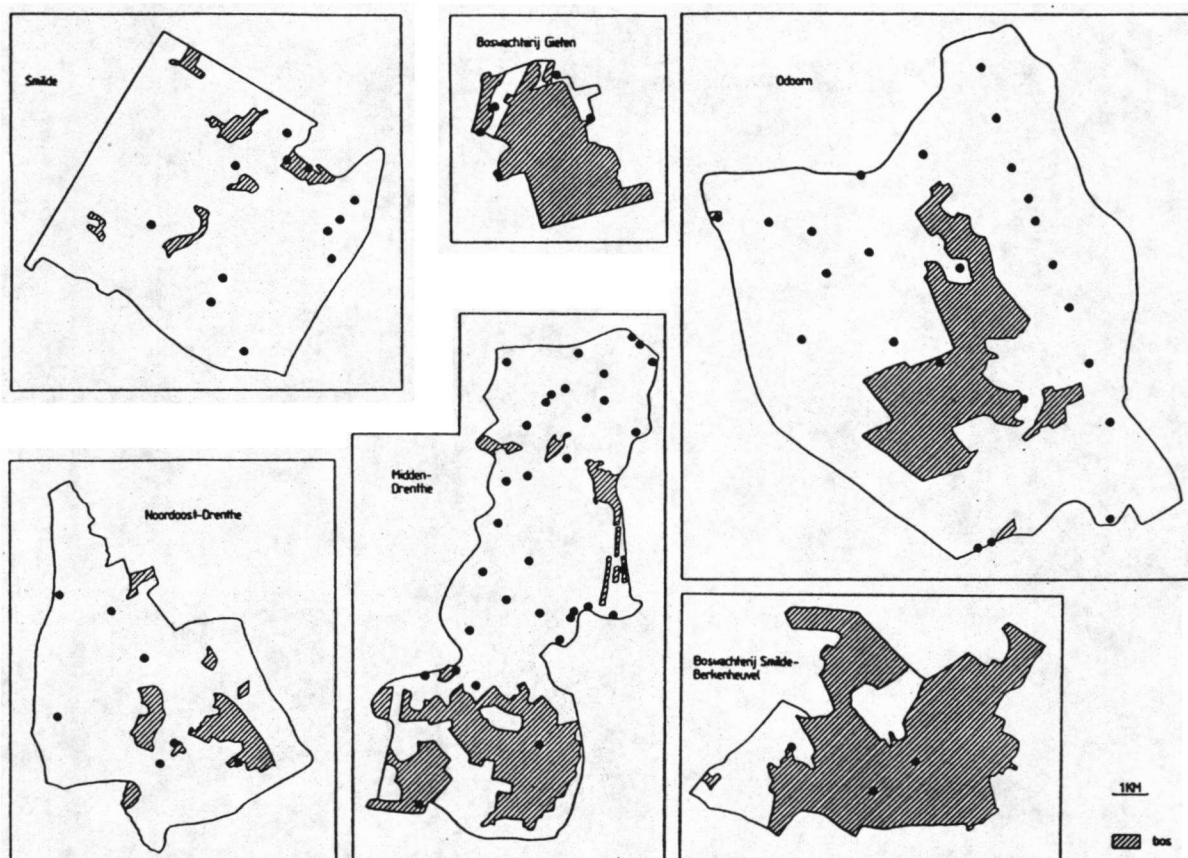
De aantallen en dichtheden in de verschillende gebieden zijn weergegeven in tabel 5, de verspreiding in figuur 8.

Figuur 8. Aantalsverloop van de Torenvalk in Midden-Drenthe en het aantal jongen per succesvol nest in Drenthe vanaf resp. 1986 en 1984.

Tabel 5. Aantallen en dichtheden van de Torenvalk in de onderzochte gebieden in 1990.

	N	N/100 ha
Halfopen gebieden		
Noordoost-Drenthe	7	0,16
Gemeente Odoorn	24	0,12
Midden-Drenthe	28	0,54
Smilde	12	0,20
totaal	71	0,19
Boswachterijen		
Boswachterij Odoorn	3	0,19
Bosw. Smilde/Berke	3	0,08
Boswachterij Gieten	5	0,38
Boswachterij Hoogh	5	0,32
totaal	16	0,19

Figuur 9. Verspreiding van de Torenvalk in de onderzochte gebieden in 1990.

In de regel ontbreekt de Torenvalk in grote aaneengesloten bossen. Waar de bossen worden onderbroken door of grenzen aan cultuurland of heidevelden, wil zich nog wel eens een paar vestigen.

In 1990 werd in een drietal gevallen mogelijke bigamie geconstateerd.

Uit de omgeving van Odoorn kwam de melding van een nest waarin 9 eieren werden aangetroffen. Respectievelijk 6 en 3 eieren vertoonden veel onderlinge overeenkomsten vertoonden. Dit doet vermoeden dat er twee vrouwtjes in het spel waren. Uiteindelijk vlogen van dit nest 7 jongen uit.

Op het Ballooërveld in Midden-Drenthe werden in februari en maart geregeld drie, bij elkaar baltende Torenvalken waargenomen. Op 1 mei werden, met een onderlinge afstand van 325 meter, twee nesten gevonden met resp. 6 en 2 eieren. Van het zes-legsel vlogen 3 jongen uit, het andere nest bleek bij de volgende controle leeg.

Het derde geval betrof twee nesten op 150 meter van elkaar, bij Amen in Midden-Drenthe. Op 2 mei bevatte één van de nesten 7 kleine jongen. In het andere nest werden 6 eieren van Torenvalk aangetroffen, plus 1 ransuilei. Van de nesten vlogen resp. 7 en 5 jongen uit. Het ransuilei kwam niet uit. Ook bij deze nesten werden niet meer dan drie oudervogels gezien.

Wespendief

In alle grote, aaneengesloten bossen werden Wespendieven vastgesteld, buiten deze bossen ontbrak de soort (fig. 10). De dichtheid in de verschillende bossen was verrassend constant (tabel 6).

Ondanks intensieve zoekacties, werden slechts 6 nesten gevonden. Van 3 nesten vlogen jongen uit, resp. 1, 2 en 2. In twee nesten werden vermoedelijk geen eieren gelegd, het resterende nest werd in de jongenfase leeggeroofd (vermoedelijk door een Havik). Het leeggeroofde nest bevond zich dan ook zeer opvallend in een lariks in een open opstand. Van overige nesten bevonden zich er 3 in een fijnspar, één in een douglas en één in een grove den.

Tabel 6. Aantallen en broedsucces bij de Wespendief in 1990

	terri toria	N/100 ha bos	nesten	succes vol
Boswachterij Odoorn	3	0,22	1	1
Bosw. Smilde/Berkenheuvel	6	0,23	2	1
Boswachterij Gieten	3	0,24	1	1
Boswachterij Hooghalen	3	0,24	2	1
Totaal	15	0,24	6	3

Bruine Kiekendief

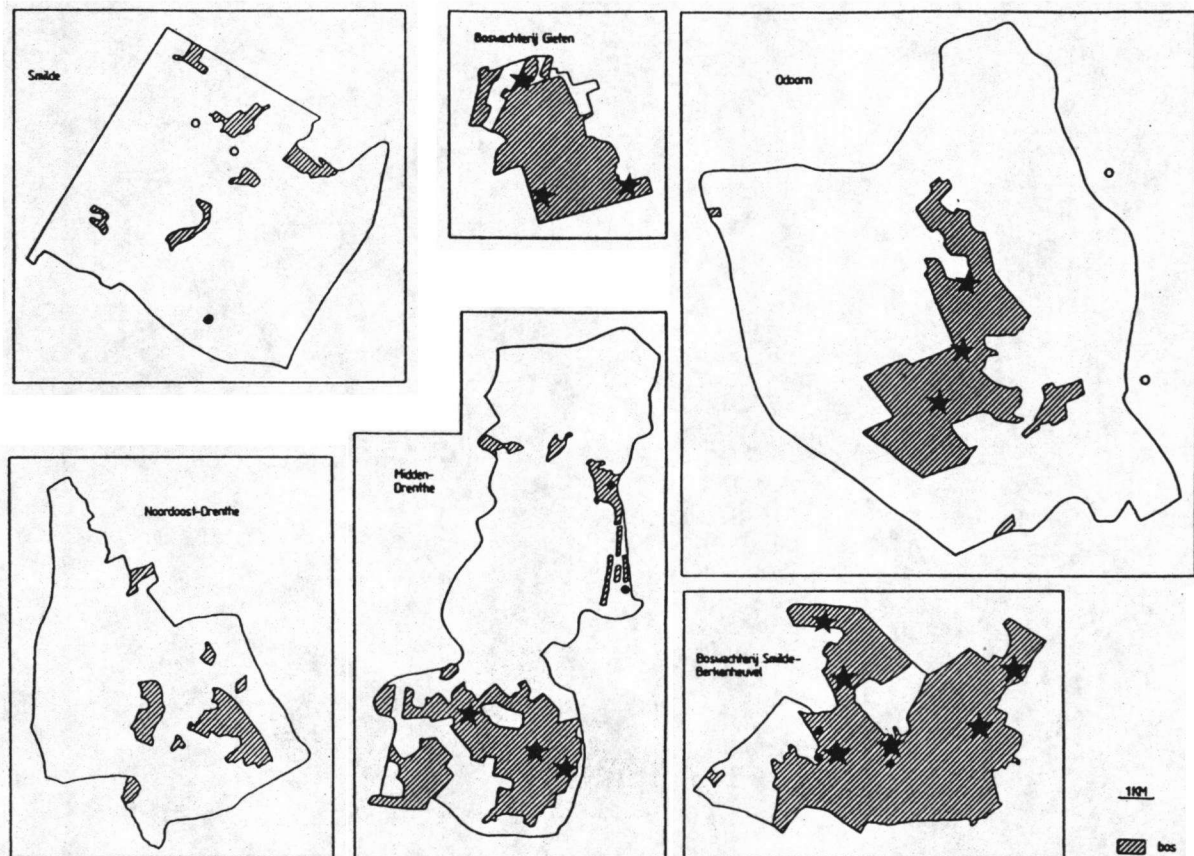
Op het Hijkerveld (Smilde) werden twee territoria vastgesteld. In één daarvan werd succesvol gebroed. Het aantal uitgevlogen jongen bleef onbekend.

In de veenkoloniën bij Odoorn werden eveneens twee territoria gevonden, er werden althans zomerwaarnemingen van Bruine Kiekendieven gedaan.

In de overige gebieden werd de soort niet als broedvogel gemeld (fig. 10).

Boomvalk

In de zes territoria (fig. 10) werd in slechts één geval met zekerheid door Boomvalken succesvol gebroed. Het betrof een paartje bij Rolde (Midden-Drenthe) dat een oud zwarte kraaienest op 19 meter hoogte in een grove den betrok. Er vlogen drie jongen uit. In de overige territoria werden geen jongen grootgebracht, in het territorium bij Smilde bleef het broedsucces onbekend.

Figuur 10. Verspreiding van Wespandief (*), Bruine Kiekendief (o) en Boomvalk (●) in de onderzochte gebieden in 1990.

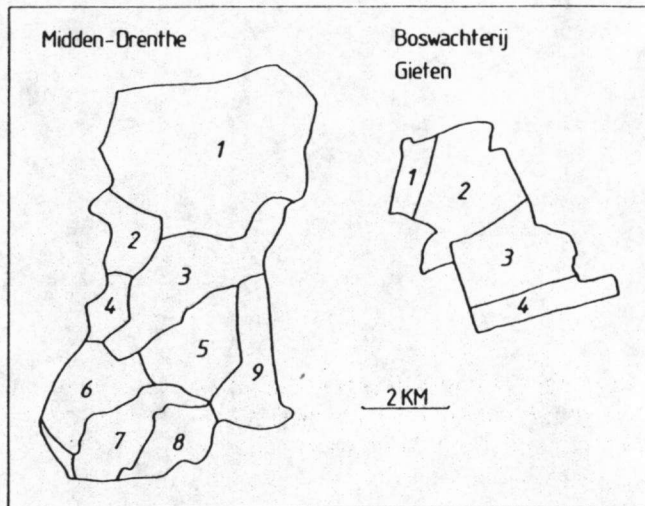
Roofvogelvervolging

Bij de bespreking van de gegevens van Havik en Buizerd, kwamen vooral Midden-Drenthe en Boswachterij Gieten als "verdachte" gebieden uit de bus. In deze gebieden was immers het broedsucces laag en was het aandeel onvolwassen vogels in de broedpopulatie opvallend hoog bij zowel Havik als Buizerd. Dit gegeven verdient een nadere beschouwing.

Midden-Drenthe

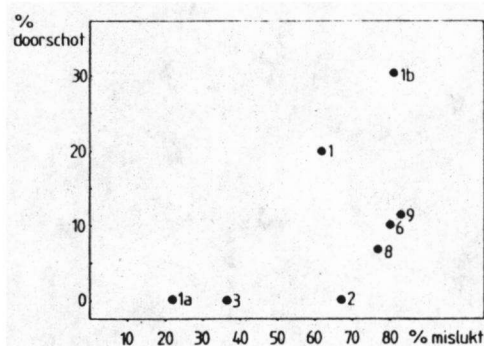
Vanaf 1986 werd opzettelijke roofvogelvervolging in Midden-Drenthe uitsluitend vastgesteld door middel van het doorschieten van nesten met hagel en plaatselijk door het uithalen van eieren. Het is interessant om te onderzoeken of het doorschieten van nesten een op zichzelf staand incident is, of dat het symptomatisch is voor de houding ten opzichte van roofvogels

in een bepaald gebied. Hiertoe werden de grenzen van de verschillende jachtvelden opgevraagd (fig. 11). Van de jachtvelden liggen er 9 geheel of voor een groot deel in het op roofvogels onderzochte gebied. Jachtvelden die grotendeels buiten het onderzoeksgebied Midden-Drenthe liggen, zijn buiten beschouwing gelaten. Van elk jachtveld werd bekeken hoeveel nesten er in de periode 1986-1990 waren vastgesteld, hoeveel hiervan mislukten en van hoeveel nesten de oorzaak van het mislukken bekend was.

Figuur 11. Grenzen van de jachtvelden in Midden-Drenthe en Boswachterij Gieten.

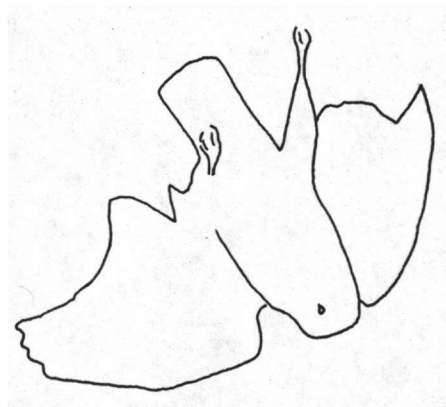
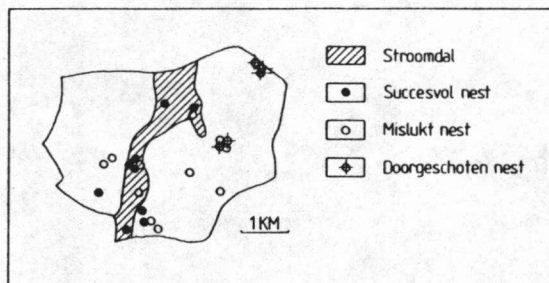
Er blijkt dat wanneer er in een jachtveld sprake is geweest van het doorschieten van nesten, ook al was dat éénmalig, het aandeel mislukte nesten abnormaal hoog is. Het verschil met de gebieden waarin geen doorschot van nesten werd vastgesteld is opvallend. Eén en ander is weergegeven in figuur 12.

Figuur 12. Aandeel mislukte nesten in relatie tot het aandeel doorgeschoten nesten van Havik en Buizerd per jachtveld in Midden-Drenthe over de periode 1986-1990 (N=85 nesten). De nummers verwijzen naar de jachtvelden (fig.11).

In figuur 12 valt jachtveld 1 uit de toon. Het aandeel mislukte nesten is er laag in verhouding tot het aandeel doorgeschoten nesten.

Een nadere bestudering van jachtveld 1 bracht aan het licht dat er een tweedeling in het gebied kan worden aangebracht. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen het stroomdal van de Drentse Aa en de rest van het gebied (1a en 1b in fig.12) (fig. 13). Het stroomdal van de Drentse Aa staat onder beheer van Staatsbosbeheer. Het verstoren van roofvogelnesten in een terrein van een natuurbeschermende organisatie kan nadelige consequenties hebben. Men kan er worden betrappt door de regelmatig surveillerende Staatsbosbeheerders. Na opsplitsing van jachtveld 1 corresponderen de gegevens (1a en 1b) met die uit de andere jachtvelden.

Figuur 13. Eigendommen en jachtvelden in jachtveld 1 (het stroomdal is in beheer bij Staatsbosbeheer) en het broedsucces van Havik en Buizerd.

Opgemerkt dient te worden dat het nestdoorschot in Midden-Drenthe het bekende topje van de ijsberg vertegenwoordigt. Het biedt echter een houvast bij het bepalen van de houding in een jachtveld ten aanzien van roofvogels.

Boswachterij Gieten

In Boswachterij Gieten ligt de situatie complexer. Uit het verleden ontbreekt uitgebreid materiaal over dit gebied. Wel is bekend dat in het begin van de jaren tachtig in jachtveld 1 (fig. 11) roofvogelnesten systematisch werden doorgeschooten met hagel. Uit de omgeving van Eext (direct ten noorden van Boswachterij Gieten is ook uit latere jaren een niet aflatende stroom van opzettelijke roofvogelvergiftigingen bekend. Op een haviksnest in de noordpunt van Boswachterij Gieten werden in 1989 vergiftigde jongen aangetroffen.

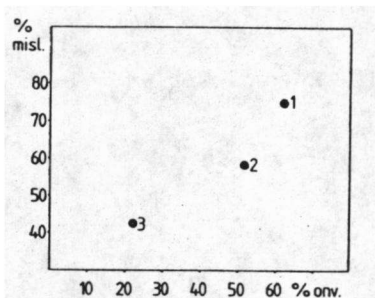
De Drentse boswachterijen zijn voor zowel Havik als Buizerd vermoedelijk voedselarm. De in de boswachterijen broedende roofvogels zijn daardoor gedwongen om een deel van hun prooi uit het omringende voedselrijke cultuurland te halen. De reden voor een verstoorde leeftijdsopbouw en een slecht broedsucces van een roofvogelpopulatie in een boswachterij hoeft daardoor niet per definitie te worden gezocht in de boswachterij zelf.

De situatie in 1990 is weergegeven in tabel 8. Daarbij wordt ingegaan op het nestsucces en de leeftijd van de oudervogels in de verschillende jachtvelden.

In figuur 14 is weergegeven hoe de gegevens uit tabel 7 zich tot elkaar verhouden.

Tabel 7. Nestsucces en leeftijd van de oudervogels bij Havik en Buizerd in de afzonderlijke jachtvelden in 1990.

jacht- veld	aantal nesten	aantal mislukt	% onv ouders
1	4	3	71
2	12	7	52
3	7	3	22

Figuur 14. Aandeel mislukte nesten en het aandeel onvolwassen vogels in de broedpopulatie in de verschillende jachtvelden in Boswachterij Gieten in 1990.

In jachtveld 1 is de situatie weinig opwekkend. Het broedsucces is laag, het aandeel onvolwassen vogels is schrikbarend. In de zuidelijke helft van de boswachterij (jachtveld 3) is de roofvogelsituatie "normaal" (vergelijkbaar met Boswachterij Smilde). De situatie in jachtveld 2 houdt het midden tussen de jachtvelden 1 en 3.

De glijdende schaal van noord naar zuid is opmerkelijk en sterkt het vermoeden dat het in het gebied ten noorden van de boswachterij niet pluis is.

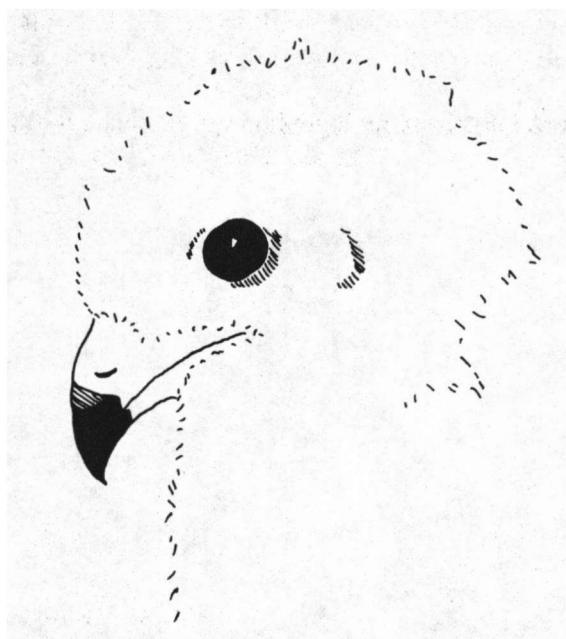
Literatuur

van Manen W. & Nijmeijer H. 1989. De Wespandief in Drenthe. Drentse Vogels 2/3: 105-115.

Newton I. 1986. The Sparrowhawk. Poyser, Berkhamsted.

Opdam P. 1978. De Havik. Het Spectrum, Utrecht.

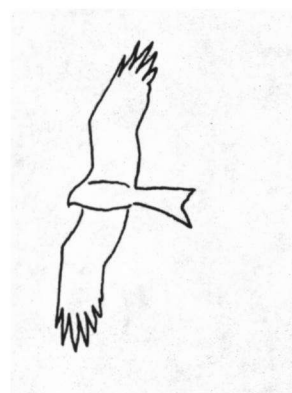
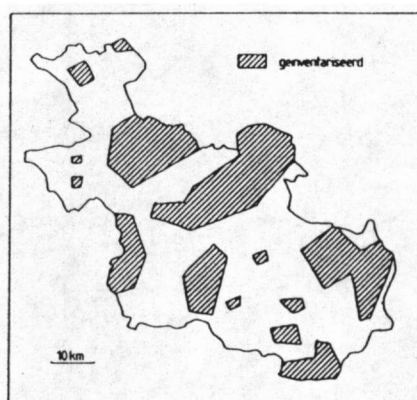
Speek B.J. & Speek G. 1984. Thieme's vogeltrekAtlas. Thieme, Zutphen.

Overijssel

AART KALMA

Ook in 1990 hebben in Overijssel weer vele personen en diverse instanties zich ingespannen om de verspreiding en de vervolging van roofvogels in kaart te brengen. In 1990 zijn de inventarisaties in een aantal gebieden minder intensief uitgevoerd dan in de voorgaande jaren. Hierdoor zijn de aantallen geconstateerde broedgevallen vrij laag. In figuur 1 is weergegeven welke gebieden in Overijssel in 1990 zijn geïnventariseerd. Deze figuur zegt echter niets over de intensiteit van de inventarisatie in de aangegeven gebieden. Het aandeel van de broedgevallen dat is gevonden verschilt van soort tot soort en van gebied tot gebied.

Figuur 1. Op roofvogels geïnterviewde gebieden in Overijssel in 1990

In tabel 1 staan de aantallen vastgestelde broedgevallen. Op de Blauwe Kiekendief en de Rode Wouw na, ligt het werkelijke aantal broedgevallen van alle soorten aanmerkelijk hoger.

Van beide bovengenoemde soorten kan hooguit een enkel broedgeval aan de aandacht zijn ontsnapt.

tabel 1. Vastgestelde broedgevallen van roofvogels in Overijssel in 1990.

soort	aantal
Wespendief	3
Rode Wouw	0
Bruine Kiekendief	16
Blauwe Kiekendief	3
Havik	53
Sperwer	39
Buizerd	146
Torenvalk	113
Boomvalk	10

Over de periode 1987-1990 brengt de Werkgroep Roofvogels Overijssel in de loop van het voorjaar een rapport uit waarin onder andere de bovenstaande gegevens verder uitgewerkt zullen zijn.

Achterhoek

HENK WESSELS

Evenals in voorgaande jaren zijn ook in 1990 in een deel van de Gelderse Achterhoek jonge roofvogels geringd. Er is geringd in de gemeenten Neede, Lichtenvoorde, Winterswijk en Aalten

Het ringwerk rond Neede werd verzorgt door Anton Meenink, in de andere gemeenten werden jonge roofvogels geringd door Gejo Wassink.

In de onderstaande tabel zijn de aantallen geringde pullen per soort en per ringgebied weergegeven.

Tabel 1. Aantallen geringde roofvogelpullen per ringgebied in de Gelderse Achterhoek in 1990.

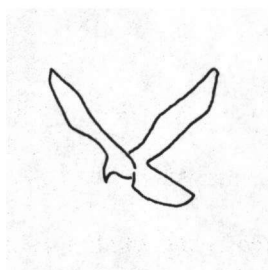
	Neede	Lichtenvoorde Winterswijk Aalten	totaal
Wespendief	-	1	1
Havik	9	8	17
Sperwer	36	57	93
Buizerd	29	43	72
Torenvalk	30	77	107
Boomvalk	3	-	3
Totaal	107	186	293

Als torenvalken in pannen zouden broeden dan zouden ze er zeker uitgerezen zijn. In minder letterlijke zin is dat ook nu het geval.

Een Lichtenvoordse torenvalk presteerde het om zeven eieren in een nest te proppen, zes eieren kwamen uit.

Gejo Wassink maakte nader kennis met een hem aanvliegende sperwer. Tot drie keer toe werd hij in zijn rug aangevallen. Op een meter tot het nest vloog het wijfje Gejo in zijn nek. Alle betrokkenen overleefden deze aanval.

Opvallend was dat in de Achterhoek en met name rond Winterswijk en Aalten verschillende nesten in een vroeg stadium werden verlaten. Verder dan wat prille nestbouw kwam het in die gevallen niet.

Ring(ers)overzicht

JOHAN KROL

In 1990 hebben 7 personen een ringvergunning voor roofvogelpulli gehad teneinde voor de stichting WRNON te ringen. In tabel 2 staan de resultaten van deze ringers en die van andere ringers die hun ringlijst ter inzage hebben gegeven. In tabel 1 is de provincie waarin de persoon actief was aangegeven.

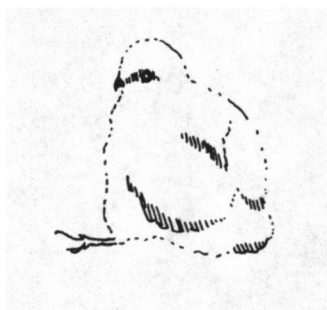
Tabel 1. Ringersgegevens WRNON 1990.

Drenthe	Friesland	Groningen
W. van Manen	J. Krol	B. Voslamber
J. Mulder	J. Mulder	L. Tervelde
J. Santing	W. Lok	J. Doevendans
L. Blaauw		
W. van Pijkeren		

De geringde soorten en aantallen per soort zijn hierna per ringer weergegeven.

Tabel 2. Ringgegevens 1990.

Naam	Hav	Bui	Spe	Boo	Tor	Wes	Brk	GrK	tot
W. van Pijkeren	6	18	14	-	8	-	-	-	46
J. Krol	25	38	-	-	22	-	-	-	85
W. van Manen	40	43	54	3	8	1	-	-	149
J. Mulder	14	40	20	-	6	-	-	-	80
J. Santing	29	24	25	-	112	2	-	-	192
B. Voslamber	-	-	10	-	6	-	3	3	22
L. Blaauw	29	36	19	-	103	-	-	-	187
L. Tervelde	3	8	-	-	-	-	-	-	11
W. Lok	6	22	19	3	30	-	-	-	80
J. Doevendans	11	11	2	-	13	-	19	-	56
A. Meenink	9	29	36	3	30	-	-	-	107
G. Wassink	8	43	57	-	77	1	-	-	186
totaal	180	312	256	9	415	4	22	3	1201
%	15	26	21	1	35	0	2	0	100

Dode (roof)vogels

JAN SCHIPPERIJN, HANS HOLTERMAN

Inleiding

In dit verslag wordt een overzicht gegeven van illegale vogelvervolging in 1990 in het werkgebied van de stichting Werkgroep Roofvogels Noord en Oost Nederland. Alle meldingen over 1990 die tot nog toe (1 februari 1991) zijn binnengekomen zijn hierbij opgenomen. Daarbij is van een tweetal bronnen gebruik gemaakt:

- een overzicht van aan het Centraal Diergeneeskundig Instituut te Lelystad gezonden dode dieren
- een overzicht van de door de Rijkspolitie groep Borger verstrekte C-2 vergunningen

Met name van de kant van de Rijkspolitie kwamen er dit jaar gegevens over een beperkt gebied (Borger) binnen. Dit staat een betrouwbare vergelijking van het materiaal met dat uit voorgaande jaren in de weg.

Na het uitkomen van het verslag over 1989 zijn er van het C.D.I. nog onderzoeksresultaten over dat jaar ontvangen. Deze staan vermeld in bijlage 3.

Resultaten

Een overzicht van binnengekomen meldingen over 1990 is weergegeven in tabel 1. Voor zover bekend is de doodsoorzaak aangegeven. Een aantal doodsoorzaken is in tabel 1 bijeengevoegd, voor een gedetailleerd overzicht van alle gevallen wordt verwezen naar bijlage 2 en 3.

Tabel 1. Bij de WRNON bekende aantallen dode roofvogels, uilen en enkele andere vogelsoorten, uitgesplitst naar doodsoorzaak over 1990.

	ziek uitgeput	mechanisch geweld trauma	onbe- kend	gescho- ten	gif	totaal
Buizerd	-	2	3	-	6	11
Havik	1	-	1	-	3	5
Sperwer	-	2	-	-	-	2
Torrenvalk	-	4	1	-	7	12
Rode Wouw	-	-	-	-	1	1
"uil"	-	-	1	-	-	1
Ransuil	-	7	3	-	-	10
Kerkuil	2	3	1	-	-	6
Velduil	-	-	1	-	-	1
Bosuil	-	-	1	-	-	1
Zwarte Kraai	-	-	-	-	5	5
Spreeuw	-	-	-	3	-	3
Kolgans	-	-	-	-	150	150
Rietgans	-	-	-	-	1	1
Waterhoen	-	-	-	-	2	2
"eend"	3	-	-	-	2	5
"watervogel"	-	-	-	-	60	60
totaal	6	18	14	3	237	278

De grote aantallen ganzen en andere watervogels (210) die werden vergiftigd (Leekstermeergebied en Sloten) buiten beschouwing gelaten, kwam 40 procent (N=68) door onwettig menselijk handelen om het leven. Alleen op de roofvogels betrokken ligt dat aandeel op 55 procent (N=31).

Op roofvogels werd in 1990 voor het eerst sinds jaren niet meer geschoten. Wel werd een groep Spreeuwen getroffen toen hun slaapboom met hagel werd doorzeefd.

De inmiddels bekende middelen: parathion, alfachloralose en aldicarb werden ook in 1990 gebruikt. Daarnaast dook een nieuw middel op: bromadiolon (een gif tegen knaagdieren). Een aantal Torenvalken vond de dood ten gevolge van vergiftiging met chloorwaterstoffen en PCB's.

In 1990 werden, zij het vaak incidenteel, overtredingen van vogelwet, jachtwet en bestrijdingsmiddelenwet geconstateerd. Voor het eerst sinds jaren kunnen niet onomstotelijk "zwarte gebieden" worden aangewezen. Omdat in veel van de van oudsher bekende vervolgingshaarden intensieve controle werd uitgeoefend, kan de teruggang in het aantal overtredingen niet worden toegeschreven aan verminderd toezicht. Mogelijk heeft de controle een dimmend effect gehad op de roofvogelvervolgving.

Opmerkelijke zaken

- Op donderdag 12 januari trof een jager in de polder Roderwolde-Matsloot een groot aantal vers dode Kolganzen aan. Hij waarschuwde de Rijkspolitie van Roden. De volgende dagen werd een zoekactie op touw gezet door de Rijkspolitie en enkele controleurs flora en fauna van de Algemene Inspectie Dienst (A.I.D.). Er werden ongeveer 150 dode Kolganzen gevonden. Een aantal van deze dieren werd opgestuurd naar het C.D.I. dat reeds de volgende maandag parathionvergiftiging meldde. Geduldig speurwerk bracht politie en A.I.D. eind januari bij een loonwerker die toegaf dat hij buiten de voorschriften met parathion had gewerkt. Tegen de man werd proces-verbaal opgemaakt.
- Een tweede veldvergiftiging deed zich voor in Sloten. Daar vonden ongeveer 60 "tamme" watervogels (eenden, ganzen en zwanen) de dood ten gevolge van parathionvergiftiging. Het voer bleek te zijn vergiftigd. De dieren stierven een kwartier na het nuttigen van het besmette voedsel.
- Wordt dit verschijnsel in de afgelopen jaren in Drenthe nauwelijks meer geconstateerd, in 1990 werden er maar liefst drie nestbomen van roofvogels omgezaagd. Afzonderlijke gevallen waren: een buizerdnest werd op 23 mei bij Eelde neergehaald, op 27 mei ging de horstboom van een Havik in het Westerse Veld van Rolde plat (nadat het nest was doorgeschoten met hagel), tenslotte moest op 29 mei een haviksnest in het Datesbos bij Steenberg en het ontgelden. Merkwaardig genoeg overleefde een van de jongen bij Rolde de aanslag. In alle gevallen werd proces-verbaal tegen onbekende dader opgemaakt.
- Naast het doorschieten van het haviksnest in het Westerse Veld van Rolde, werd het schieten op nesten slechts éénmaal vastgesteld. Op 29 mei werd in een reservaat van Het Drentse Landschap bij Laaghalerveen het nest van een Torenvalk doorzeefd met hagel.
- Uitgehorste jonge roofvogels werden in een tweetal gevallen door opsporingsambtenaren teruggevonden. Op 13 juni vond de politie van Beilen drie jonge Torenvalken terug bij twee jongens van resp. 13 en 14 jaar oud. De dieren werden ondergebracht in een vogelasiel waar ze voorspoedig opgroeiden en langzaam werden uitgewend. Op 29 juni werd na een tip van Vogelbescherming boven een garage in Winschoten (in een konijnshok) een jonge Buizerd teruggevonden. Een controleur van de A.I.D. haalde het dier in ruil voor een proces-verbaal terug. Ook deze vogel ging naar een asiel. Kort daarvoor was de vogel uit de bossen bij Norg gehaald. Een ambtenaar van Staatsbosbeheer trof een vrouw aan die een Buizerd bij zich had. Hij was dermate verbouwereerd dat hij niet direct optrad.

Conclusies

Het verdwijnen van "vervolgingshaarden" in 1990 vormt een lichtpunt, blijkbaar werpt de intensieve controle in deze gebieden zijn vruchten af.

Vergelijking van de roofvogelvervolging in 1990 met die in voorgaande jaren laat een vermindering van het aantal overtredingen zien. Het aandeel van de meldingen dat betrekking had op vervolging, daalde echter geenszins. Alleen de gegevens van het C.D.I. in aanmerking genomen (deze gegevensset kwam jaarlijks op dezelfde wijze tot stand, in tegenstelling tot die van de Rijkspolitie) beliep het percentage met opzet gedode roofvogels van 1988-90 resp. 70% (N=43), 31% (N=29) en 67% (N=24). Met andere woorden, concentratie van vervolging neemt af, maar de vervolging als geheel doet dat geenszins. Waakzaamheid blijft dus geboden.

Bijlage 1. In 1990 via het C.D.I. te Lelystad binnengekomen onderzoeksresultaten.

datum	plaats	soort	aantal	doodsoorzaak/bijzonderheden
14-01	Roderwolde	Kolgans	150	parathion; onbedoeld neveneffect van bespuiting
16-01	Gasselte	Ransuil	1	mechanisch geweld
05-02	Alteveer	Rietgans	1	parathion
06-02	Eelde	Kerkuil	1	uitputting
14-02	Veenhuizen	Buizerd	1	alfachloralose
14-02	Holtherzand	Buizerd	1	onbekend
06-03	Nieuw Buinen	Ransuil	1	mechanisch geweld
12-03	Hengeloo	eend	2	bromadiolon
18-03	Aalten	Buizerd	1	mechanisch geweld
30-03	Odoorn	Kerkuil	1	uitputting
04-04	Reutum	Rode Wouw	1	parathion
05-04	Echten	Buizerd	1	alfachloralose via uitgelegde kip
		Havik	1	idem
17-04	Zuidbroek	Sperwer	1	trauma frontaal
23-04	Hijken	Spreeuw	3	hagel
26-04	Bakkeveen	Bosuil	3	ad en 2 pullen, ongeschikt voor onderzoek
01-05	Groningen	Zwarte Kraai	5	alfachloralose via uitgelegde eieren
		Waterhoen	2	idem
17-05	Appelscha	Torenvalk	1	trauma
11-06	Groningen	Torenvalk	7	ad en 6 pullen, chloorkoolwaterstoffen en
		PCB's, niet in lethale dosis		
20-06	Gieten	Buizerd	1	onbekend
10-08	Drachten	Kerkuil	1	onbekend
13-08	Leekstermeer	eend	3	botulisme C
11-08	Anloo	Buizerd	1	parathion
11-08	Papenvoort	Havik	1	onbekend
25-09	Kampen	Torenvalk	1	aanvaring
25-09	Steenbergen	Buizerd	1	onbekend
01-10	Hasselt	Kerkuil	1	aanvaring
02-10	Rolde	Ransuil	1	verkeersslachtoffer
09-10	Sloten	watervogels	60	parathion, via voer
12-10	Papenvoort	Havik	1	aldicarb
04-11	Zeyen	Buizerd	1	parathion
10-11	Veenhuizen	Havik	1	ziekte
13-12	Oudemolen	Buizerd	1	aldicarb
26-12	Eext	Buizerd	1	parathion, vogel, overgoten met parathion
		gebruikt als aas		

Bijlage 2. In 1990 via de Rijkspolitie groep Borger afgegeven C-2 vergunningen.

datum	plaats	soort	aantal	doodsoorzaak/bijzonderheden
09-01	Westdorp	uil	1	onbekend
08-02	Exloo	Sperwer	1	verkeersslachtoffer
27-02	Borger	Ransuil	1	onbekend
09-04	Nieuw Buinen	Kerkuil	1	verkeersslachtoffer
10-04	Odoorn	Ransuil	1	verkeersslachtoffer
19-04	Nieuw Buinen	Ransuil	1	verkeersslachtoffer
26-06	Buinen	Torenvalk	1	verdrongen
30-06	Exloo	Ransuil	1	onbekend
09-07	Borger	Torenvalk	1	onbekend
19-07	Valthermond	Torenvalk	1	verkeersslachtoffer
24-07	Valthe	Kerkuil	1	verkeersslachtoffer
28-09	Borger	Havik	1	vergiftigd
09-11	Borger	Ransuil	2	verkeersslachtoffer
07-12	Borger	Buizerd	1	verkeersslachtoffer
18-12	Borger	Velduil	1	onbekend

Bijlage 3. In 1990 binnengekomen meldingen van het C.D.I. die betrekking hebben op 1989.

datum	plaats	soort	aantal	doodsoorzaak/bijzonderheden
21-03	Tiendeveen	Buizerd	1	ongeschikt voor onderzoek
29-04	Noordlaren	Bruine Kiek	1	alfachloralose
13-05	Engwierum	eend	2	parathion
31-07	Roden	Havik	1	ziekte
09-08	Vries	Buizerd	1	onbekend
21-08	Wartena	Havik	1	uitputting
12-09	Roden	Buizerd	1	ziekte
13-09	Steenbergen	duif	1	aldicarb, op de opengesneden vogel waren korrels aldicarb gestrooid
16-09	Steenbergen	Havik	1	onbekend
21-09	Beetsterzwaag	Buizerd	1	ongeschikt voor onderzoek
24-10	Peest	Havik	1	onbekend
01-11	Vries	Kerkuil	1	trauma
03-11	Midwolda	eend	100	parathion
21-11	Schildwolde	eend	<1	parathion
21-11	Schildwolde	Spreeuw	2	parathion
21-11	Diever	Ransuil	1	onbekend
23-11	Gasteren	Havik	1	parathion
06-12	Nieuwe Pekela	eend	19	parathion
15-12	Sleen	Ransuil	1	uitputting
23-12	Assen	Kerkuil	1	uitputting
28-12	Veenhuizen	Ransuil	1	trauma

Bijlage 4. Beknopt overzicht van het roofvogelonderzoek zoals dat momenteel wordt gedaan in veel referentie- en aandachtsgebieden.

Inleiding

Het onderzoek in de referentie- en aandachtsgebieden moet een aantal gegevens opleveren. Hieronder passeren ze in het kort de revue:

Dichtheden

Het vaststellen van dichtheden is van belang omdat verschillende gebieden op basis hiervan met elkaar kunnen worden vergeleken en aantalsontwikkelingen kunnen worden gevolgd.

Aantalsontwikkelingen

Aantalsontwikkelingen worden gevolgd omdat met behulp hiervan de natuurlijke variatie in aantallen kan worden vastgelegd. Roofvogelvervolging kan worden vastgesteld doordat de aantalsontwikkeling in vervolgingsgebieden afwijkt van die in de referentiegebieden.

Broedsucces

Het broedsucces vormt de basis van de populatiedynamiek van roofvogels. Het volgen van het broedsucces van roofvogels is een gevoelige vinger aan de pols van het milieu. In veel roofvogelvervolgingshaarden is het broedsucces van roofvogels laag. Om dit te kunnen bewijzen, worden in de referentiegebieden gegevens van een "normale" situatie verzameld.

Paarsamenstelling

Paarsamenstelling oftewel de leeftijd van de oudervogels kan bij veel roofvogelsoorten in het veld worden vastgesteld. Zij verschaft informatie omtrent sterfte in een populatie. Bij veel roofvogelsoorten bezetten éénjarige vogels slechts territoria wanneer de vorige eigenaar is verdwenen. Als in een gebied veel jonge vogels in de broedpopulatie worden vastgesteld, dan duidt dit op onnatuurlijke sterfte. Ook bij de paarsamenstelling kunnen gegevens uit referentiegebieden worden vergeleken met gegevens uit gebieden waar roofvogelvervolging plaatsvindt.

Werkwijze

Om gegevens uit verschillende gebieden te kunnen vergelijken wordt er in de referentiegebieden volgens een vaste methode gewerkt.

Hieronder worden de onderzoeksaspecten met bijbehorende methode beknopt besproken.

Dichtheden

Om dichtheden, uitgedrukt in territoria, vast te stellen wordt een methode toegepast van karteren en systematisch nesten zoeken. Alle waarnemingen worden daarbij op een kaart genoteerd en worden later aan de hand van B.S.P. criteria geïnterpreteerd. Om tot een degelijke inventarisatie te komen wordt het gebied tussen begin maart en half augustus 6 tot 10 keer integraal bezocht.

Aantalsontwikkelingen

Elk jaar worden dezelfde gebieden op dezelfde wijze geïnventariseerd.

Broedsucces

Om het broedsucces van a tot z te volgen (en dat is nodig om de natuurlijke jaarlijkse variatie in broedsucces te onderscheiden van onnatuurlijk veroorzaakte variatie) worden de nestbomen meerdere malen beklommen om legselgrootte en broedselgrootte vast te stellen. Na-controles, waarbij de nestboom niet noodzakelijkerwijs hoeft te worden beklommen worden veelal uitgevoerd in verband met de kritieke fase van het uitvliegen van de jongen (met name bij de Sperwer).

Paarsamenstelling

De leeftijd van de oudervogels wordt vastgesteld aan de hand van zichtwaarnemingen, aangevuld met informatie uit ruiveren. De laatste worden daarom systematisch te gezocht.